

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 650 Ft
2017. szeptember / XXIX. évfolyam 7. szám

SZOMBAT

Paradigmaváltás?
– Az Orbán-Netanjahu
találkozó után

A kommunista diktatúra
és a zsidókérdés
Interjú
Kovács
Andrással

A hiány helye
Interjú
Bán Zsófiával

Vágvölgyi B. András:
Gríid

Túlkínálat?

Zsidó iskola-körkép

szombat

– fényt vet világunkra!

Engedje meg magának a hagyományos újságolvasás kényelmét!
Fizessen elő a Szombat folyóiratra 2017-ben is!

A féléves előfizetés ára változatlanul 2 950 Ft.

Ha partnerünk lenne értékteremtő munkánkban, kérjük, hogy adományával is támogasson bennünket. Köszönjük a segítségét!
Hazai előfizetési lehetőségek: csekk, vagy átutalással
Bankszámlaszámunk: MAZSIKE Szombat Szerkesztősége,
OTP Bank, 11709002-20066703

Külföldi előfizetés: féléves előfizetési díj 25 Euro vagy 35 USD

IBAN számlaszám: HU45117090022006670300000000

SWIFT: OTPVHUHB

Utalhat Paypal-on is: <https://www.paypal.com>

Előfizetéssel kapcsolatos kérdések, további tájékozódás, előfizetői csekk kérése:
info@szombat.org címen vagy a +36-1-311-6665-ös telefonszámon.

VIDÍTÓ KEDVEZMÉNYEK!

Ne búsuljon tovább!

A Magyar Narancs-olvasókártyával akár több ezer forintot is spórolhat kedvenc helyein.

Rendelje meg most **11 288 forint kedvezménnyel*** mindössze 19 860 forintért a Magyar Narancsot, és legyen Ön a legtöbb helyen **20 százalékos kedvezményre** jogosító „Olvasókártya”!

Már csak ezért is érdemes egy évre előfizetni!

*Az áruspéldányhoz képest.

Az előfizetés lejártáig 20% kedvezmény:

Bethlen Téri Színház | Cirko-Gejzír | Fonó Budai Zeneház
| Írók Boltja | Jurányi Produkciós Közösségi Inkubátorház
| Katona József Színház és Kamra | Ludwig Múzeum | Nemzeti
Táncszínház | Örkény Színház | Petőfi Irodalmi Múzeum
| Szkéné Színház | Trafó | Zsolnay Örökségkezelő (Pécs)

10% kedvezmény: Tranzit Art Café

7% kedvezmény: Lira Könyvesboltok

magyarnarancs.hu/elofizetes

MAGYAR NARANCs

TARTALOM

4 | Gadó János:
Netanjahu és a magyar
zsidók

6 | Heisler András:
„Őszintén szeretnék szólni”

8 | Orbán Viktor:
„Mi mindig többet adunk
a világnak, mint amennyit
kapunk tőle”

9 | Benjamin Netanjahu:
„Herzl álma beteljesült”

11 | Gadó János:
A liberális zsidó alternatíva
– Lauder Javne Zsidó Közös-
ségi Iskola

13 | „Szeressenek
zsidók lenni”
– Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola
(Szunyogh Szabolcs)

16 | „Az alacsony létszám kiváló
pedagógiai lehetőség”
– Wesselényi utcai Bölcsőde, Óvoda,
Általános Iskola, Gimnázium
és Szakközépiskola
(Szunyogh Szabolcs)

19 | Modernizáció és hagyomány
– Maimonidész Magyar–Angol
Kéttannyelvű Gimnázium
(Szunyogh Szabolcs)

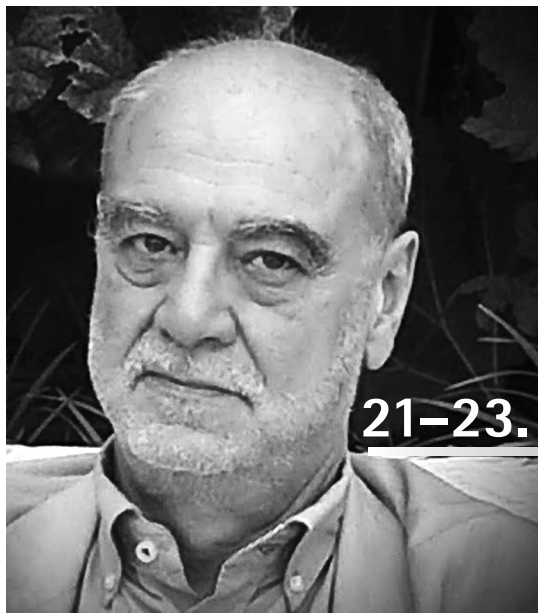
21 | A kommunista diktatúra
és a „zsidókérdés”
– Kovács András új kötete
(Szántó T. Gábor)

24 | Veszprémy László
Bernát: Csendes numerus
clausus az Egyesült
Államokban
– A zárt szám története
a szabadság hazájában

27 | Vágvölgyi B. András:
Gríid (részlet)

31 | A hiány helye
– Bán Zsófiával beszélget
Ayhan Gökhan

33 | Az elbeszélő
és az elbeszélés
– Túlélők története, arcképe
és környezete Hermann Ildi
tolmácsolásában

21-23.

A KOMMUNISTA

DIKTATÚRA
ÉS A „ZSIDÓKÉRDÉS”

2017. szeptember
5777. Elul

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor, Hoffman Iván
Itamár József-Keszt, Kovács András
Seres László, Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János szerkesztő
Szenhe Antónia szerkesztőségi titkár
Magó Katinka pénzügyek

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Bassa László, Csáki Márton
Németh Ványi Klári, Rubin Eszter
Schranz Rebecka, Seres Attila
Szarka Zsuzsanna, Várnai Pál
Veszprémy László Bernát

A megjelenést támogatja:

Amerikai Joint Magyarország
Erzsébetvárosi Önkormányzat
Mazsók
Mazsihisz
Miniszterelnökség
Nemzeti Kulturális Alapprogram

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Terjeszti a Lapker Rt.

Címlap: Pápai Gábor karikatúrája

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2017. augusztus 10-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1054 Budapest, Tüskőry utca 3.
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org

Címünk az interneten:
http://www.szombat.org

Egyéves előfizetői díj: 5950 Ft

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.
HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:
Kirschner Péter, a Mazsihe elnöke

Nyomdai előállítás: Pannonia Nyomda Kft.

Gadó János

NETANJAHU ÉS A MAGYAR ZSIDÓK

A zsidó szemmel eddig egyszerűnek tűnő magyar politikai tájkép Benjamin Netanjahu látogatásával alaposan összekuszálódott.

Eddig közmegegyezés volt abban, hogy a zsidók gyakorlatilag mind a haladó, kisebbségvédő, demokrata baloldalon állnak és többnyire Izraelt is a zsidókhöz sorolták az egyszerűség kedvéért. Ugyancsak közmegegyezés volt abban, hogy akik nem szeretik a zsidókat, azok mind a jobboldalon állnak, továbbá hogy ez utóbbiak a zsidó államot sem szeretik.

A Netanjahu látogatás mindezt felborította:

Izrael miniszterelnöke autoriter, illiberális, nacionalista magyar kollégájával parolázott és a helyi zsidóság antifasiszta panaszaira (nyilvánosan legalábbis) alig reagált. Emiatt sok zsidó csalódott Izraelben, sok magyar nacionalista, köztük a kormányfő – viszont baráti érzelmekre gerjedt a – Brüsszellel és a nemzetközi baloddallal hadakozó – zsidó állam iránt.

Csalódtak a Mazsihisz vezetői is, akiknek a magyar demokrácia éppoly közel állt a szívéhez, mint Izrael Állam. A közös nevező ez volt: harc az antiszemitizmus ellen. Ez pedig a fáziskésében lévő Magyarországon a hagyományos, 20. századi, nacionalista,

rasszista, kirekesztő antiszemitizmus elleni harcot jelentette. Ez a régi stílusú zsidóellenesség minálunk eddig magába olvasztotta az újat is: a kommunista-liberális zsidókat szidalmazó antiszemita zsidókat szidalmazták Izraelt is. A régi típusú jobboldal médiája megtette azt a szívességet, hogy a régi antiszemitizmus mellett az új típusút is felvállalta. Így a képlet egyszerű volt, a magyar zsidóknak (se másnak) nem kellett erőlködni: nagyjából minden zsidó a baloldalon volt és minden antiszemita a jobboldalon.

Akik ebben a képletben gondolkodtak, nem kellett, hogy tudomást vegyenek azokról a fejleményekről, amelyet pedig tőlünk nyugatra már húsz éve jelen vannak: hogy ti.

ott a régi típusú, rasszista antiszemitizmus immáron tabu,

és a zsidóellenes érzelmek a korszerű, baloldali, emberjogi nyelven szólnak meg. (Izrael lábballal tiporja a palesztinok emberi jogait, stb.)

A honi zsidó közösségben ezek a fejlemények – ha hallottak is róluk – többnyire nem érték el az ingerküszöböt. A magyar zsidók és első képviselőjük, a Mazsihisz, Közép-Európa egyetlen számottevő Holokauszt-túlélő

közössége, múltjából kifolyólag, a fogyatkozó jobboldali démonok ellen harcolt. A baloldali démonok a fáziskésében lévő Magyarországon nemigen voltak jelen, a magyar zsidók többségét pedig csak a honi antiszemiták érdekelték és nem sokat törődtek azazal, hogy Nyugat-Európában vagy az amerikai egyetemeken miként szidják Izraelt.

Így hát az idelátogató izraeli miniszterelnöktől is azt várták, hogy a honi jobboldali démonok ellen harcoljon – miközben Izrael fő ellenségei 2000, vagyis az Al aksza intifáda óta kirobbanása óta a baloldali démonok: a kisebbségvédő nyelven megszólaló zsidógyűlölet.

Orbán Viktor a baloldali démonok ellen ajánlkozott szövetségesnek

Netanjahu számára: a honi zsidóság képviselői pedig ezeket a fejleményeket egyszerűen nem vették tudomásul. Ők, a hazai baloldalhoz hasonlóan, az antifasiszta küzdelemben merültek el – nem vettek tudomást arról, hogy Izrael húsz éve egészen más démonok ellen harcol. Így teljesen felkészületlenül érte őket Netanjahu magatartása. Nem arról van szó, hogy nem értettek vele egyet. Úgy tűnik, hogy stratégiáját egyáltalán nem értették.

Egyre jobban kibontakozik, hogy Netanjahu politikájának lényege a korszakváltás észlelése. Felismerte, hogy a mélyen humanista, antifasiszta, a múlt bűneivel viaskodó Európai Unió egyre jobban becsavarodik a radikális emberjogi, kisebbségvédő, tehát Izrael-ellenes palesztinpárti diskurzusba. Mindebben az Unió már odáig ment, hogy az Izraellel való gazdasági együttműködést a palesztin-ügy alakulásától teszi függővé. (Amit semmi más ország esetében nem tesz: nem köti tehát a tibetiek szabadságához a Kínával folytatott kereskedelmet.) Az EU a zsidó állam első számú gazdasági, kulturális – és morális – partnere: Izrael európai gyökerű demokrácia, az EU-val fenntartott kapcsolatok megromlása minden szempontból súlyos veszteség volna a zsidó államnak. A további romlás megállításához, a fősodró Európa „átprogramozásához” keresett szövetségeseket Netanjahu Budapesten. Orbán Viktor és a V4 pedig ebben partnernek mutatko-

Benjamin Netanjahu és Orbán Viktor az Emanuel emlékfánál

zott: Ha Európa nem rendezi a kapcsolatát Izraellel, saját magát bünteti – mondta nyilvánosan.

Egy ilyen stratégiai együttműködés kicovácsolásának pillanataiban Netanjahu alighanem kétszer is meggondolja, hogy kritizálja-e reménybeli partnerét és vendéglátóját.

Mindez nem Netanjahu személyes biznysze,

itt a világpolitikai környezet és az uralkodó eszmék változásáról van szó,

amelyre válaszul Netanjahu igyekszik megfelelő stratégiát kimunkálni.

A magyar zsidóság, és első számú képviselője, a Mazsihisz, egész más világban él: egy törtélelmi zárványként működő régióban, ahol az emberjogi, kisebbségvédő politika még nem futott túl a józan határokon, ahol a baloldali anticionizmusnak – már és még – csekély a bázisa.

A magyar polgárok látómezejét Orbán Viktor tölti ki. Az ő robusztus alakja miatt alig látnak a magyar világon túlra. Ez alól gyakran a magyar zsidók sem kivételek. Ami alapvető baj, mert a világpolitika fejle-

ményeit és Izrael lépéseit tévesen pusztán annak alapján megítélni, pozicionálni, hogy mit mond erről Orbán Viktor. Ez a megközelítés nyilván torzképet eredményez.

Emiatt nem látható a fáziskésés: a viszonylagos elszigeteltségben (gondoljunk a teljesen elszigetelt neológára) élő magyar zsidók a régifajta antiszemizmussal (néha annak árnyaival) viaskodnak. Eközben a zsidó világ centrumában az új, progresszív értékekre hivatkozó új zsidógyűlölet,

az anticionizmus megállíthatatlanul nyomul előre.

Mindemellett is lehet persze bírálni Netanjahu Budapesten tett lépéseit, de a magyar baloldal és a magyar zsidóság képviselői a világpolitikai dimenziót – úgy tűnik – nem látták át.

Amúgy itt nincsenek jó fiúk és rossz fiúk. Eltérő viszonyok között élő, eltérő látásmódú közösségek és vezetőik mást és mást várnak el a másiktól. Nyilvánvalóan mindenki a saját értékeit és érdekeit képviseli. Ez teljesen rendjén való, ezeket nem kell rangsorolni, legfeljebb a széles látókörű, távlatos, empatikus gondolkodás hiányát fájlahatjuk.

Nehéz is összehasonlítási alapot találni, ha azt akarjuk tudni, melyikük érdeke az előbbre való. De egy talán mégis van: ha a magyar zsidók ne adj' isten bajba kerülnek, a hatmillió izraeli zsidó befogadja őket. Fordítva ez nem lehetséges.

Heisler András

„ŐSZINTÉN, SZERETNEK SZÓLNI”

Ebben a hangnemben indította beszédét Heisler András, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz) elnöke július 19-én este Budapesten, Benjámin Netanjahu izraeli miniszterelnök és Orbán Viktor magyar miniszterelnök a Dohány utcai zsinagógában és a Mazsihisz székházában tett látogatásán. Az alábbiakban a Mazsihisz elnökének, valamint a két állam miniszterelnökének beszédét közöljük.

A zsidók
Magyar-
országon
elkezdtek
félni.

A magyarországi zsidóság történetében a mai az első alkalom, amikor egyszerre két miniszterelnököt lát vendégül a magyar zsidó közösség. Az eseményről ezért már most elmondhatjuk: történelmi. S egy történelmi eseménynek történelmi helyszíneként a Goldmark terem ad otthont. A Goldmark terem, ahol 1939-1944 között működött az úgynevezett „Művészakció”. Ebben az időben ugyanis a Horthy-korszak zsidó törvényei miatt zsidó emberek, zsidó származású magyar színészek máshol nem, csak itt, ezen a pódiumon léphettek fel.

Köszöntőmben a földrajzilag két távoli ország közötti legerősebb hídról, a magyarországi zsidóság összekötő szerepéről fogok beszélni.

Múltunk és jövőnk összeköt bennünket, ahogyan Magyarország és Izrael szeretete is. Történelmünk itt van a teremben, hiszen itt ül köztünk közösségünk néhány megbecsült tagja, olyanok, akikkel megtörtént az elmondhatatlan, akik elszenvedői voltak a mindent elsöprő gyűlöletnek. Velünk hallgatják majd a magyar és a zsidó állam vezetőjének szavait. Miniszterelnök Urak!

Önök mögött ott ül a 92 éves édesanyám is, aki 45-ben Auschwitzból jött haza. És itt van velünk a jövő generációja is. Azok, akik rendszeresen látogatnak Izraelbe, dolgoznak, vagy tanulnak az ottani egyetemeken. Ők azok, akik a két ország kapcsolatát majd tovább fej-

lesztik. Túlélőink és a fiatalok: ők a mi hídjaink, korok és országok között.

Herzl Tivadar szülőhelye, Magyarország, megbízható partnere Izraelnek. Az izraeli gazdaság fejlődésére veszélyes bojkott mozgalmak ellen a magyar kormány állt ki elsőként Európában a vitatott területekről érkező áruk külön megjelölésének elutasításával. A magyar kormány, kérésünkre egyértelművé tette, a vallásszabadság részének tekinti a zsidó vallás alapjait jelentő körülmételés és a kóser vágás jogát, miközben az Európai Unió több országában ezt megkérdőjelezi. Együttműködésünk sikeres az oktatás területén is. De a tegnapi tárgyalások szerint a két ország kulturális, gazdasági kooperációja is kiváló. A legutóbbi Zsidó Közösségi Kerekasztal ülésén kértem, Magyarország ismerje el Izrael fővárosaként a három monoteista világvallásnak otthont adó Jeruzsálemet.

Mi reménykedünk...

Közép-Európa legnagyobb zsidó közössége mindig segítette és a jövőben is segíteni fogja Magyarország és Izrael barátságát. Jók a magyar-izraeli kapcsolatok. De közben mindig vannak a közösségünk életét zavaró jelenségek, melyekről őszintén szeretnék szólni. Mert Magyarország felemás módon nézett szembe a holokauszt folyamatával, az akkori hatóságok, a kormány és a kormányzó felelősségével, mint ahogy 72 évvel a 2. világháború után sem zárult még le maradéktalanul a zsidó kárpótlás, s megoldatlan az egyházakat ért jogsérelmek

orvoslása is, ami segíthetne visszaállítani hazánkban az egyházak független működését.

Napjainkban Magyarországon el lehetett indítani egy olyan totális propagandakampányt, amelynek nyelvi és képi eszköztára bennünk, zsidókban rossz emlékeket keltett. Lehet vitatni a kampány szándékait, de számomra egy dolog miatt vált biztosan elfogadhatatlanná: a zsidók Magyarországon elkezdtek félni.

S ez olyan jelenség, ami mellett felelős zsidó vezető nem mehet el szóttanul. De felelős kormányfő sem.

Annak örülünk, ha magyar állampolgárokként a magyar kormány meg kíván védeni bennünket, de a leghatásosabb védelmet a gyűlöletmentes magyar társadalomban látjuk. Arra kérem Magyarország miniszterelnökét, segítse Magyarországot olyan közösséggé tenni, ahol az erő egymás értékeinek tisztelete jelenti.

Tisztelt Miniszterelnök urak! Kedves Vendégeink! Mi egy olyan országban akarunk büszke, magyar zsidók lenni, ahol senkinek az arcán nem éktelenkedhetnek „bűdös zsidó” feliratok. A magyarországi zsidók többsége a jövőben is itt akar élni, itt a Kárpátok ölelésében, de félelem nélkül. Történelmünk, kultúránk, a számunkra mindennél szebb nyelvünk ide köt bennünket.

Tisztelt Netanjahu Miniszterelnök úr!

Fájdalmasan érinti közösségünket, amikor Izraelben a diaszpórai zsidóság vallási elismerését szűkíteni akarják.

Közösségünk túlélte a holokausztot, a vallásellenes kommunista rendszer alatt is hű maradt gyökereihez, és mi ne számítanánk eléggé zsidónak? A magyar zsidóság abszolút többségét jelentő neológia betéréseit, brit-miláit, esküvőit, (akár mindnyájunkét), bármiféle rabbinikus döntvényeit lehet semmibe venni? Mi, akiket Európában „lebűdös zsidónak”, mi, akik feltétel nélkül támogatjuk a zsidó állam törekvéseit, mi, akik Izraellel álmodunk, miért nem lehetünk elég jó zsidók Izraelnek?

Az izraeli Külügyminisztérium értékelése a magyar plakátkampányról pedig hideg zuhanyként érte közösségünket.

A nagykövet úr kiállítását követően ez a nyilatkozat fájdalmakat okozott, sokan úgy érezték cserbenhagytak bennünket. S mi most nem a múltból, hanem közösségünk jövőjéről beszélünk. A jövőbe vetett hit reményéről, a két ország kapcsolatait mindenkor katalizáló zsidó közösség megbecsüléséről.

Netanjahu Miniszterelnök Úr!

Tisztelettel arra kérem, segítse elő a diaszpóra nagyobb megbecsülését. Csak erős diaszpóra képes Izraelnek segíteni, s mi magyar zsidók, segíteni akarunk.

Miniszterelnök Urak!

Mi büszke zsidókként kívánunk élni, mi felelős magyar állampolgároknak valljuk magunkat, ezért nem hagyhatjuk szó nélkül, ha napi politikai érdekek értékeinket megpróbálják felülírni. Mi, magyarországi zsidók

támogatjuk Izraelt! Mi, magyarországi zsidók segítjük a magyar kormányt minden olyan törekvésében, amelyek értékeinkkel összeegyeztethetőek. Támogattuk Magyarország IHRA elnökségét, megvédtük a kormányt, mikor okatlan támadás érte nemzetközi zsidó szervezet részéről, boldogan dolgozunk társadalomépítő projekteken, országszerte teszünk a társadalmi kohézióért. Úgy érezzük, a magyar kormányfő által igényelt „kis segítséget” közösségünk, amikor csak lehet megadta és a jövőben is meg kívánja adni.

Miniszterelnök urak!

Még a kommunista rendszerben is az egyedülálló, idén 140 éves Rabbiképző – Zsidó Egyetemről kerültek ki a hazai és a visegrádi országok rabbijai. Közös érdekünk ezt a patinás intézményt regionális tudásközponttá fejleszteni, ahol a magyar és izraeli akadémiai világ együtt alkothat értékeket.

Legfontosabb feladatunk tradícióink megőrzése, az oktatás, a nevelés és az értékteremtés. Látszólag minden rendben van. Sokan zsidó reneszánszról beszélnek. Valójában iszonyatos küzdelmet folytatunk, de nem a kormánnyal, nem a népvándorlással, még csak nem is az antiszemitékkel, hanem az asszimilációval. Hosszabb távon a kérdés az, gyermekeink, vagy unokáink vajon zsidókként fognak-e élni. Pozitív zsidó közösségi önképre vágyunk, amelynek része a zsidó öntudat és az erős Izra-

Megvédtük a kormányt, mikor okatlan támadás érte nemzetközi zsidó szervezet részéről

el. Meggyőződésünk, hogy Magyarországnak és Izrael Államának is elemei érdeke, hogy a magyar diaszpóra zsidóságát ne ossza meg, ne idegenítse el magától és adjon minden segítséget ahhoz, hogy közösségeinket építve megélhessük és tovább vihessük őseink magyar és zsidó tradícióit.

A hidakat országaink között tovább kell építeni! S ha

a hídon akadályokat találunk: közös felelősségünk Miniszterelnök Urak, hogy azokat egymásra figyelve, párbeszéddel, higgadt elemzéssel, a valódi okok őszinte feltárásával, s ne a problémák erővel történő lesöprésével szüntessük meg.

Tisztelt Miniszterelnök Urak! Ehhez kérem az Önök és az Örökkévaló segítségét!

Orbán Viktor

„MI MINDIG TÖBBET ADUNK A VILÁGNAK, MINT AMENNYIT KAPUNK TŐLE”

Tisztelt Netanjahu miniszterelnök úr és Sara Aszszony! Tisztelt Heisler András elnök úr és kedves Felesége! Tisztelt Frölich Róbert főrabbi úr! Mélyen tisztelt Főpolgármester Úr, Hölgyeim és Uraim!

Különleges alkalom ez a mai: Izrael miniszterelnöke, Benjámin Netanjahu a két ország történetében először hivatalos kormányfői látogatást tesz hazánkban. S hogy ez a kivételes esemény még izgalmasabb legyen, itt, Budapesten találkozott a három másik közép-európai, V4-es miniszterelnökkel. Izrael Állam, magyarok, zsidóság, Közép-Európa: történelmi asszociációk tucatjai keringenek a fejünkben.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Nálunk, itt, Magyarországon él, és a magyar nemzet része Európa második legnagyobb zsidó közössége. S ma itt, Herzl Tivadar szülőhelyén találkozunk, akinek híres mondata körülölelte és körülöleli a mai politikai tanácskozásainkat: „ha akarjátok, nem mese.” Igen, ha akarjuk, nem mese, nem délibáb és nem üres reménykedés, hogy Izrael és Közép-Európa, Izrael és Magyarország olyan jövőt képzeljen el, amelyben a fontos dolgok összekötnek bennünket. Olyan jövőt, amelyben összeköt a hazánk és a nemzetünk szeretete, összeköt a külső fenyegetéssel szembeni önvédelem, összeköt a

terrorizmus elleni küzdelem. Olyan jövőt, amelyben összeköt a modern technológia, innováció és kutatás, összekötnek a kereskedelmi és beruházási kapcsolatok. Összeköt a kultúránk közötti mély kapcsolat és a kölcsönhatások. És olyan jövőt, amelyben összeköt az identitásunk magabiztossága; tudjuk, kik vagyunk, és büszkék vagyunk arra, akik vagyunk. Vagyunk, akik voltunk, és leszünk, akik vagyunk. És olyan jövőt, elsősorban olyan jövőt, amelyben összeköt mindenekelőtt egymás kölcsönös tisztelete.

Igen, ha akarjuk, nem mese, hogy megfékezzük a terrorizmust, hogy megállítjuk az európai antiszemitizmus erősödését, és nem mese, hogy sikerülhet leállítanunk az intolerancia tömeges Európába szállítását. Ha akarjuk, nem mese, hogy az Európai Uniót meggyőzhetjük arról, hogy elismerje és tisztelje Izraelnek azokat az erőfeszítéseit és áldozatait, amelyekkel önmagán túl Európát is védelmezi. Nincs bennem kétség afelől, ha a szélsőséges és militáns terrorista csoportok átveszik a közel-keleti térség feletti irányítást, akkor Európának újabb és újabb inváziókkal kell

szembenéznie. Olyan időköt élünk, amikor Izrael és Európa, benne Magyarország biztonsága összekapcsolódik.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Magyarország miniszterelnökeként büszke vagyok arra, hogy nálunk ma a zsidó élet a reneszánszát éli, ha mint hallhattam is, küzdelmek árán. Mi azt kívánjuk, hogy a magyar zsidóság alkotó energiái szabadon kibontakozzanak. Én azt várom, hogy a magyar zsidó kultúra mostani felívelése gazdagítani fogja Magyarországot és a nemzeti kultúránkat.

Netanjahu miniszterelnök úr azt mondta nekem, hogy Izrael titka az a tudás, hogyan lehet a legkevesebből a legtöbbet kihozni. Egyszer talán mi is eltanuljuk ezt.

Addig is emlékeztetem Önöket egy másik karakterjegyre, amely hasonlósá teszi a két népet: mi mindig többet adunk a világnak, mint amennyit kapunk tőle, s ez így is van rendjén.

Kívánom, hogy a két népnek még hosszú évszázadokig legyen mit adnia.

Benjamin Netanjahu

„HERZL ÁLMA BETELJESÜLT”

Orbán Miniszterelnök úr és felesége, rabbi urak, elnök urak, Főpolgármester úr, Heisler úr édesanyja, nagykövetünk, és minden tisztelt megjelent, aki eljött ma este!

Elsősorban köszönetet mondok a Miniszterelnök úrnak, az Elnök úrnak és kedves feleségüknek a meleg fogadtatásért, amelyben engem, a feleségemet és a delegációnkat részesítették. Együtt zárunk most le egy történelmi ívet, amely már régen megérett erre.

1860-ban ezen a helyen kezdődött meg a zsidó nép új jászülete. Nem messze innen állt az a ház, ahol megszületett a modern Mózes, Theodor Herzl. Lángész volt, ám nem kizárólag az intellektusa és az analitikus jövőlátásra tette őt prófétává, hanem a szellemisége, a lelke. Fölismerte, hogy az antiszemitizmus tüze elemésztheti Európa zsidóságát. Elmenekülhetett volna, élhetett volna tétlenül, ő azonban megvalósította a nemzetek történetének csodálatos fordulatát. Egy tetszhalott népet keltett életre azzal,

hogy fölismerete: az úgynevezett „zsidókérdés” megoldása a zsidó állam létrehozása. Ehhez a feladathoz itt, ebben a városban talált társat. Herzl neve ismert, Max Nordaué kevésbé. Pedig Nordau, a másik lángész, a *belle époque* kiemelkedő alakja az 1890-es évekig ismertebb volt, mint Herzl. A két magyarországi születésű zsidó összefogott, és útjára indította a modern cionista mozgalmat. A budapesti születésű Herzlnek és Nordaunak köszönhetően állhatok most itt Önök előtt, mint az egyetlen zsidó állam, a szuverén Izrael miniszterelnöke.

A korszak, amelyben a cionizmus megszületett, közelebb hozta a szörnyű pusztítást is, amelyet Herzl előre látott. Nemcsak a fizikai rombolást, a zsinagógák lerombolását, hanem mindenét, ami zsidó.

Miniszterelnök úr! Éppen most látogattuk meg ezt a pazar zsinagógát. Tudom, hogy Önök helyreállítanak egy gyönyörű zsinagógát egy másik országban, Szerbiában, amelyet annak idején magyar zsidók építettek. Úgy tudom, októberben avatják újra. Jelen leszünk az eseményen, amely egyszerre fölvatás és emlékezés a pusztításra, az európai zsidók elpusztítására, amelyet Herzl előre látott. Ötven évvel Izrael Állam születése előtt azt mondta: „Lehet, hogy az én már nem élem meg, de ötven éven belül létrejön a zsidó állam.” Igaza volt.

Megjósolta azt is, hogy milyen lesz a zsidó állam. Néha tévedett, például a nyelvet illetően. Azt gondolta, hogy a zsidó államban németül beszélnek majd. De nem: mi megújítottuk ősi, 3000 éve ismert nyelvünket. A fiunk, aki 15 évesen Izraelben bibliaversenyt nyert, hétévesen el tudta olvasni a Holt tengeri tekercseket és Ézsaiás Könyvét, abban a formában, ahogyan azokat megtalálták. Ezt a nyelvet megtartottuk, és alkalmassá tettük arra, hogy a *cyberspace* biztonságáról, az autógyártás technológiájáról, a tejtermelésről, bármiről beszélhessünk rajta. Ahogyan Herzl megálmodta: „Éljenjárói leszünk a Keletnek, az önkényuralmak gyűrűjében a tudomány, a technológia és a haladás ékkövei leszünk. Ötven éven belül megvalósul a zsidó állam, és az emberi tudás kútforrása lesz.” Álma beteljesült.

Itt állok Önök előtt, mint az első hivatalban lévő izraeli miniszterelnök, aki Magyarországra látogat. Nagyszerű dolog ez! Tudom, hogy jön még második, harmadik és sokadik ilyen alkalom. Az a megtiszteltetés is ért, hogy első vagyok, aki a Visegrádi Államok miniszterelnökeivel találkozhat. A következő találkozásunk Izraelben lesz. Gyakran mondjuk, hogy „Jövőre Jeruzsálemben”. Én most úgy mondom: Jövőre Jeruzsálemben, Visegrád Jeruzsálemben!

A mai esemény jelzi, hogy Izrael Állam elfoglalja jogos helyét a nemzetek között, hogy a zsidó nép elfoglalja jogos helyét a népek közt. Vannak, akik ellenállnak ennek. Még ma is léteznek antiszemita mozgalmak. Hagyományosak is, és olyanok is, amelyek az anarchista baloldali antiszemitizmus és a radikális iszlám vegyületei. Ez elképesztő! Egymás ellentétei kellene, hogy legyenek, ehelyett egyesülnek a zsidók gyűlöletében. Párizsból jöttem ide,

ahol Emmanuel Macron francia miniszterelnökkel találkoztam. (Közbevetve, megkérdeztem Macront, tudja-e, mit jelent az Emmanuel név. Mondta: Velünk az Isten. Én erre azt válaszoltam: Igen, Isten legyen Önnel.) Macron kijelentette, hogy az anticionizmus az antiszemitizmus egy formája. Nem mondhatod azt: semmi bajom a zsidókkal, csak azt gondolom, hogy ne legyen saját államuk. Ez olyan, mintha azt mondanád: nem vagyok Amerika-ellenes, semmi bajom az amerikaiakkal, de azt gondolom, hogy ne legyen Amerika.

Létezik a probléma, hiszen létezik burkolt antiszemitizmus is, amelyik ellenzi a zsidó nép újjászületését, ezt az óriási teljesítményt, amelyet Herzl kezdeményezett, és amelyet mi folytatunk. Nagyon fontosnak tartom, hogy az államok álljanak ki Izrael Állam delegitímációja ellen, mert ez egyben a zsidó nép delegitímációja.

Köszönöm Orbán Miniszterelnök úrnak, hogy kiáll Izrael mellett, ezzel egyben fellép a zsidóellenes agitáció ellen is. Miniszterelnök úr, Ön tegnap szilárdan kiállt a magyarországi antiszemitizmus ellen. Beszélt ennek a mai formáiról, és a régiről is, ahogyan Ön fogalmazott, a bűnökről, amelyeket előző magyar kormányok követek el. Nagyon őszintén beszélt erről a találkozónkon. Ez fontos, ezt meghallotta a világ, és folyamatosan hallania is kell.

Nagyszerű lehetőség ez a mostani találkozás. A zsidó nép tehetséggel megáldott, akár más népek, csakhogy számunkra a tehetség a túlélés záloga, ezért a szenvedélyünk ké vált az ápolása. Számtalan országnak segítünk, például Afrikában, ahova idén már kétszer is ellátogattam, és az afrikai országok is viszontlátogatnak minket. Nemcsak az afrikaiak, hanem más, hatalmas országok is. Nemrég Kínában a köztársasági elnök elmondta, hogy nemsokára meghaladják az 1,4 milliárdos lélekszámot. Azt mondtam erre, hogy mi meg éppen túléltük a nyolcmilliót. Mégis, mondta a kínai elnök, innovációs nagyhatalom vagytok. Sok igazság van ebben, ám az innováció nem csak életünk szükséges része, hanem karakterjegyüké is vált.

Az ENSZ-ben kiállításon mutattuk be az izraeli technológiai lehetőségeket. Egy afrikai vezető megkérdezett: mi a titkok, hogy minden gondunkra van megoldásokat? Azt válaszoltam, hogy a zsidó nép olyan, mint egy fa, amelynek mély gyökere a hagyománya, a történelme, az emlékei, a földje, és amely az égbe terjeszti ki ágait. Folyamatosan kérdezzünk, és megválaszoljuk kérdéseinket. Fa vagyunk, a gyökereink a múltunk, az ágaink a jövőnk.

E gyökerek és ágak nélkül nem lettünk volna képesek az újjászületésre; a múlt idők emléke és a jövő reménye nélkül. Ez egyesít minket a világ megannyi országával, Magyarországgal, a visegrádi országokkal, amelyek szintén a jövőbe vetik a hitüket. Barátsággal nézünk a jövőbe. Magyarország és Izrael, a magyar nép és a zsidó nép barátságával. Ez a látogatás, ez a mostani találkozás itt, a zsinagóga mellett a barátság kinyilvánítása.

Nagyon köszönöm, *toda raba!*

Barátsággal
nézünk
a jövőbe.
Magyarország
és Izrael,
a magyar nép
és a zsidó nép
barátságával.

ZSIDÓ ISKOLÁK

A második világháború előtt tíz évvel mintegy 300 zsidó iskola működött Magyarországon, a háború után tíz évvel ez a szám egyetlen egyre apadt. Ma három iskola található, valamennyi Budapesten. (Ősztől megnyitja kapuit a negyedik iskola is, a Maimonidesz Gimnázium.) Összeállításunkban pillanatképet nyújtunk mindegyikről.

Gadó János

A LIBERÁLIS ZSIDÓ ALTERNATÍVA

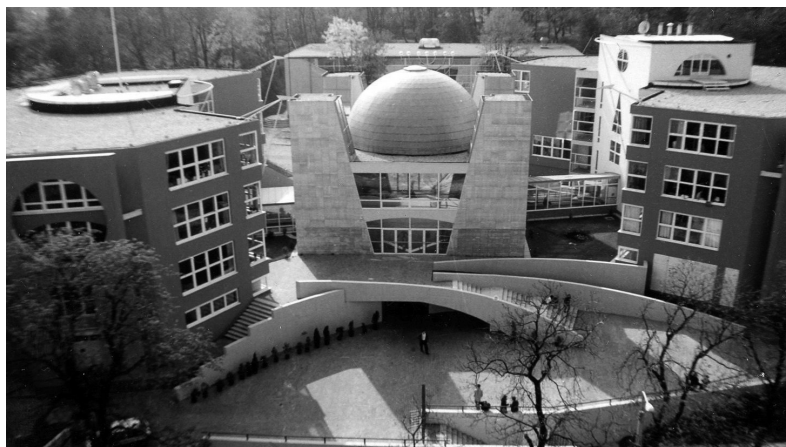
Lauder Javne Zsidó Községi Iskola

Esorok írója 2005-ben készített utoljára kutatási beszámolót a zsidó iskolák végzettjeiről.¹ Egyfajta kontrollcsoportként a budapesti zsidók által preferált két gimnázium, a Radnóti és a Berzsényi végzettjei szerepeltek a mintában.

Az akkori eredmények azt mutatták, hogy a Lauder iskola diákjai meghatározó részben igen kedvező, mondhatni elit környezetből érkeztek. Mind a családok anyagi körülményei, mind a szülők iskolai végzettsége, foglalkozási státusza jócskán felette volt nemhogy az országos vagy a budapesti átlagnak, de a zsidó átlagnak is.

A végzettek túlnyomó többségének volt valamelyes zsidó háttere, de egyharmad alatt volt azok aránya, akiknek mind a négy nagyszülője zsidó volt. Az esetek felében az egyik szülő volt zsidó. A kérdezettek fele csak később tudta meg, hogy zsidó családban él – azaz semmilyen zsidó hagyományt nem tartottak. A vizsgálat azt is megmutatta, hogy a kérdezett gyerekkori családi környezetéhez képest valamelyest erősödött a zsidóságból – ami szubjektív meggyőződését és életmódját illeti.

Tanulmányi eredményeik jók voltak, de nem kiemelkedők: nem tűntek ki tanulmányi versenyeken, mert az iskola szellemiségéhez a verseny nem állt olyan közel. Ebből a szempontból elég erős kontrasztot mutatnak a fent említett elit gimnáziumok végzettjei, amelyek

e téren sokkal kedvezőbb mutatókkal büszkélkedhettek. A Lauder iskola tanulóinak 95 százaléka továbbtanult (a másik két zsidó gimnázium mutatói e téren valamivel rosszabbak voltak), kétharmaduk a legkülönbébb egyetemen. E téren, csak a két elitgimnázium tanulóinak mutatott jobb eredményt, ahol a végzettek 80 százaléka ment egyetemre, kétharmaduk pedig éppen az ELTE-re.

Politikai értelemben a végzettek – nem meglepő módon – erőteljesen baloldali/liberális orientációjúak voltak.

Ezt a korábbi háttérrel vesszük kiindulópontnak, amikor a Lauder iskola mai munkáját akarjuk értékelni.²

*

A diákok többsége ma is szekuláris zsidó háttérből jön, s a szülők jelentős része (29 %) vezető beosztású, ami a változatlanul magas társadalmi státuszra utal.

Noha – a fentiekből következően – a diákok jelentős része nem szorul rá, a Lauder iskola szociális támogatást is nyújt – évente maximum 10-12 diáknak. A program részét képezi, hogy a családok vállalják a Jaffe Családsegítő Szolgálat szakembereivel való együttműködést, amelynek során önkéntes munkát vállalnak a zsidó közösségben.

Fluktuáció

Korábban jellemző trend volt, hogy a gyerekeiket kímélni igyekvő szülők a Lauder iskola elemi tagozatára írtatták be gyerekeiket, akik azonban a gimnáziumi tanulmányukat már valamelyik elit gimnáziumban kezdték el. „A tendencia megfordult: – írja a Lauder egyik oktatója – a 2015/16-os tanévben egyetlen diák ment el az 54 fős évfolyamról, a 2016/17-es tanév hatodik évfolyamáról szintén összesen egy diák megy el. Továbbá minden évben akad egy-egy külföldre költöző vagy alijázó család is.”

Ami a gimnáziumi tagozatot illeti, egy példa: a jelenleg 11-edikes Távlinim évfolyamon a diákok 60%-a első óta, 80%-a hetedik (vagyis a gimnáziumi tagozat kezdete) óta lauderes.

Zsidó tárgyak

Zsidó gimnáziumról lévén szó, a héber nyelv és a judaisztika fontos szerepet játszanak. A judaisztika – ami leginkább a zsidó hagyomány és művelődéstörténet oktatását jelenti – az első osztálytól az érettségig kötelező. A modern héber nyelv 2. osztálytól 8. osztályig kötelező, majd választható, kinek-kinek a megfelelő szinten. Ami az eredményt illeti: „négy diákunk (7-8. évfolyam) tett alapfokú, egy diákunk (12. évfolyam) középfokú- és egy diákunk (11. évfolyam) felsőfokú nyelvvizsgát. Ezen kívül volt három középszintű és két emelt szintű érettségizőnk” – írja a gimnáziumi tagozat igazgatója. Az utóbbi években a Lauder iskola 40 diákja vett részt az országos nyelvi versenyen héber nyelvből.

Angol nyelv

Az angol nyelv azonban összehasonlíthatatlanul fontosabb szerepet játszik a diákok tanulmányaiban: gyakorlatilag mindenki eljut a nyelvvizsga valamilyen szintjére, csak a megváltozott körülmények között már nem a nyelvvizsga, hanem az érettségi játszik meghatározó szerepet. A többség a 10. évfolyamon középszinten, a 11. évfolyamon pedig emelt szinten érettségizik angolból, így az emelt szintű érettségivel automatikusan megkapják a nyelvvizsga-bizonyítványt is. Az egyik angoltanárő sze-

rint „minden érettségiző diákunk eléri a középfokú nyelvvizsgához szükséges szintet, a többség a felsőfokút”.

Az angol érettségi eredmények átlaga minden évben 90% felett van, a többség előrehozott érettségi vizsgát tesz.

A Lauder iskola, amely mérhető tanulmányi teljesítménye alapján nincs fenn a középiskolák top 100-as listáján, az angol nyelv terén kiemelkedően teljesít. Ezt alighanem afféle biztonsági minimumnak is tekintik a zsidó szülők, akik számára nyugatra vándorlás (és nem az alija) mindig létező opció.

A fentieket erősíti meg a HVG oktatási különszámában látható statisztika, amely a lauderes diákok adott tárgyból elért helyezést mutatja az ország gimnáziumainak rangsorrendjében.

Matematika kompetencia-mérés	263.
Szövegértés kompetencia-mérés	271.
Magyar Érettségi	83.
Matematika érettségi	204.
Történelem érettségi	128.
Nyelvi érettségi	31.
Felvételi eredmények	206.

A Lauder iskola diákjai, akik más tárgyakból átlagban hullámzó teljesítményt nyújtanak, az angol nyelvi érettségi terén az elit iskolák szintjén teljesítenek.

Külföldi kapcsolatok

Izraeli, olasz, portugál, török és amerikai középiskolákkal is bonyolítanak tanár- és diákcsera programot és egyéb együttműködést a Lauder tanárai. A tizedik évfolyam diákjai – sztenderd izraeli útkon – rendszeresen felkeresik a Naharia város közelében lévő Shulam Tsor gimnáziumot. „Egy isztambuli zsidó iskolával (Ulus Özel Iskola) szintén nagyon jó az együttműködésünk. Mostanra hagyománnyá vált, hogy minden év tavaszán a hatodikosaink látják vendégül a törökországi diáktársaikat, és úgy terveztük, hogy a mieink az őszi ünnepek után viszonzozzák a látogatást” – írja az egyik oktató. (Az idei isztambuli látogatás a törökországi politikai válság miatt végül elmaradt.) Több amerikai zsidó iskola tanárai vendégelőadóként oktattak a Lauderben – és viszont.

Tanulmányi versenyek

Tanulmányi versenyek terén a Lauder nem tartozik az elithez, de vannak értékelhető eredményei: az elmúlt öt évben hét diák ért el kiemelkedő teljesítményt, köztük az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen (OKTV) három diák ért el jó helyezést – egyikük angolból első lett. Meglepő és váratlan siker, hogy a legutóbbi ritmikus sportgimnasztika Európa bajnokságon a 8. helyezett magyar csapat három tagja a Lauder iskola tanulója volt.

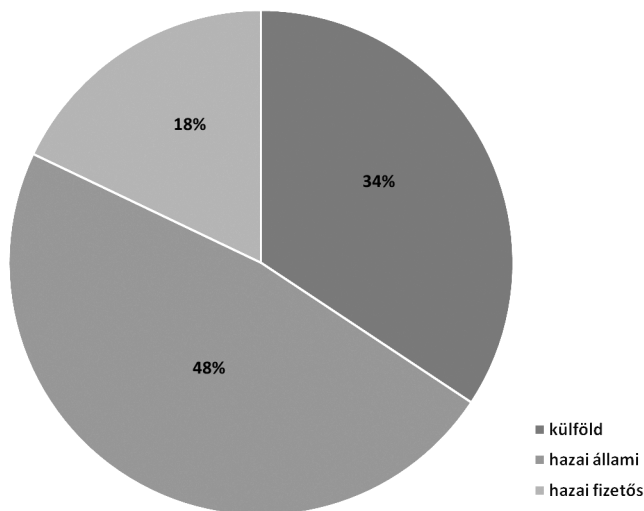
Mérhető tanulmányi teljesítménye alapján nincs fenn a középiskolák top 100-as listáján.

Továbbtanulás

Általános tendencia, hogy a Lauderdalei diákok mintegy harmada folytatja külföldön tanulmányait. Ez az arány a magyar átlagot messze felülmúlja, és csak egyes elit-gimnáziumokra jellemző.

Az itthon továbbtanulók nagyjából egyenletesen oszlanak el a művészeti, orvosi, műszaki és humán szakok között. Az alábbi körgrafikon azt mutatja, hogy az elmúlt három évben a továbbtanulók milyen arányban választották a külföldi, a hazai állami és hazai fizetős tanintézményeket.

Utolsó három év összesen

JEGYZETEK

- 1 Gadó János: A zsidó iskolák végzettjei, 2005. Megjelent a Szombat 2005. decemberi számának mellékleteként.
- 2 Mostani adataim forrása Horányi Gábor igazgató és kollégái szíves adatközlése.

„SZERESSENEK ZSIDÓK LENNI”

Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskola

Az intézmény, az 1919-ban alapított Zsidó Gimnázium jogutódja, két év múlva ünnepli a századik születésnapját. A *Budapesti Zsidó Hitközség* által fenntartott neológ oktatási intézmény épülete a Laky Adolf utcában áll. A tantermek és szertárak jól felszereltek, számítógép, műszerek, egyéb oktatási eszközök segítik a tanulást, az iskolát szép környezet, modern külső, világos, tiszta enteriőr, nagy tornaterem, sok számítógép, és barátságos, oldott, családias légkör jellemzi.

Az iskola mintegy 50 fős tanári kara jelenleg 400 tanulókat oktat 13 évfolyamon, 6 elemi és 6 gimnáziumi osztályban, általában az évfolyamokon 2-2 osztállyal. A két tagozatot nyelvi előkészítő év köti össze, ahol emelt szín-

te tanítanak angol és héber nyelvet is. A negyvenfős tanári karban sok a férfi, az alsó tagozatos tanítókat kivéve mindenkinek egyetemi végzettsége van, és valamilyen tanár beszél legalább egy idegen nyelvet. Noha a tantestület kifejezetten fiatalnak számít, ebben az intézményben, ellentétben a központi törekvésekkel, megőrzik az idősebb kollégákat is, szükség van tapasztalatukra és bölcsességükre. Az igazgatónő, *Kovács Bernadett* szerint az intézmény két jelzővel minősíthető: egyrészt *zsidó*, másrészt *integráló jellegű* iskola.

– *Kezdjük talán a zsidó jelleggel. Ez miként érvényesül, ha az iskolába nem zsidó gyerekek is jelentkezhetnek?*

– A pedagógiai programunkban az szerepel, hogy *előnyt élveznek* a felvételnél a zsidó gyerekek, illetve azok a gyerekek, akiknek a szülei vagy az Anna Frank Gimnázium

ziumba, vagy annak idején a Zsidó Gimnáziumba jártak. Sőt, most már jönnek, legnagyobb örömünkre, a „scheiberesek” gyerekei is, de ezen kívül az iskola kapui nyitva állnak mindenki előtt. Az integrálás pedig nemcsak a különböző kultúrákból, vallásokból érkező diákok együttnevelését jelenti a neológia szellemében, hanem elsősorban felzárkóztatást és ugyanakkor tehetséggondozást.

Megjelennek a holokausztraumák

– Mekkora lehet a zsidó diákok aránya?

– Nincsen erről semmiféle statisztikánk, ezért én csak a személyes tapasztalataimra hagyatkozva mondhatom: ahogyan megjelenik a zsidó gyerekek aránya a teljes létszámban, ugyanúgy jelenik meg a felzárkóztatásban és a tehetséggondozásban is. Én azt látom a zsidó gyerekek esetében, hogy különleges tehetséget mutatnak a művészetekben, és nagyon komoly problémáik vannak a matematikával. Talán kevésbé meglepő, bár a magyar nyelvű szakirodalomban erről keveset lehet olvasni, hogy a zsidó gyerekek esetében van még egy „különlegesség”: a harmadik-negyedik generációs holokauszttúlélők is küzdenek traumákkal. Ezek a gyerekek nagyon korán találkoznak azt embertelenség tényével. Vagy úgy, hogy a családi beszélgetésekből kiszűrjük, hogy valaki hiányzik az asztaltól. Vagy lát a gyerek egy családi fotót, és megkérdezi, hol vannak azok a rokonok? Rendszeresen tapasztaljuk, hogy a gyerekek esetében magatartási, életviteli, étkezési zavarokat okoz a család történetének a megismerése, a holokauszttulélőkkel való konfrontálódás. Előfordult, hogy el kellett küldenünk egy gyereket a nevelési tanácsadóba, ahol azt állapították meg, hogy a problémájának oka az, hogy túlságosan foglalkoztatja a holokausztt. De hát hogyan foglalkoztatná, ha a nagypapájának a testvére hiányzik a szülinapi ebédről? És azt a választ kapja, hogy azért hiányzik, mert egy gázkamrában megfojtották, több millió más emberrel együtt, pusztán azért mert zsidó volt?

– Amikor beleolvastam az iskola pedagógiai koncepciójába, azt találtam, hogy kezdetektől fogva befogadásra, a humanizmusra, a pedagógiai innovációra való törekvés jellemezte önöket. Került sor valamilyen korrekciós változtatásra? Volt olyan elem, amelyet a napi gyakorlat hatására az évek során meg kellett változtatni?

– Az alapkoncepció az volt 1998-ban, hogy az első évfolyamunkon 1-1 osztályt indítunk, ötödikben kettébontjuk ezeket a tanulócsoportokat és föl vesszük melléjük azokat, akik ekkor jelentkeznek hozzánk, illetve nyolcadik után felvesszük azokat, akik négyosztályos gimnáziumban gondolkodnak. Ez a négyosztályos ág lassacskán kikopott. Rosszat tett a közösségnek a kettészakítás, illet-

ve az újonnan érkezők nehezen tudtak beilleszkedni abba a különleges pedagógiai légkörbe, ami nálunk működik, ezért egyrészt a jelentkezők számának bővülésére, másrészt a hitközség segítségére támaszkodva ma már az alsó tagozaton is tudunk két osztályt indítani. Nem kell a tanulócsoportokat megbontani és a saját gyerekeinket tudjuk végigvinni egészen érettségig. Van lehetőség a becsatlakozásra, de csak kisebb mértékben és főleg azok számára, akiket a pedagógiai programunk kedvezményezettként rögzít. Ami az alapelveket illeti, abban nincs változás.

– Említette, hogy ennek az iskolának a légköre eltér a Magyarországon általában megszokottól. Miben áll ez a különlegesség?

– Ezt természetesen nagyon nehéz meghatározni, de mondok egy példát. Nemrég kaptam egy levelet egy szülőtől. Azt írta: amikor beléptek az épületbe, megláttak az aulában egy hatalmas Dávid-csillagot, és a Dávid-csillag egyik ágáról lelógott egy macis gyereksál. Őket ez a látvány meggyőzte arról, hogy ezt az iskolát kell választaniuk.

A kompetencia-mérésen nincsenek jó eredmények

– A tanulmányi versenyek, a tanulmányi eredmények, vagy a felsőoktatási továbbtanulási arányszámok alapján milyen helyet foglal el a Scheiber?

– Általában nem érünk el jó eredményeket az OKÉV (Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont) mérésein. Ennek szerintem az egyik oka az, hogy a gyerekekben nem működik e tekintetben motiváció. Ezeknek a kompetencia-méréseknek az volna a jelentőségük, hogy amikor én, mint szülő, iskolát keresek a gyerekemnek, akkor leülök a számítógép elé, fölmelegyek az Oktatási Hivatal honlapjára, és ott megnézem az iskolák mérési eredményeit. A zsidó iskolákba nem az OKÉV-mérések eredményei miatt íratják be a szülők a gyerekeiket, ezért nem is fontos számukra, gyakran nem küldik vissza a szülői adatlapot, ami szükséges ahhoz, hogy ez a mérés reális eredményt hozzon. Ennek ellenére a kompetencia-mérések az utóbbi években fejlődést mutatnak.

– Továbbtanulás?

– A tanulóink 70 százaléka tanul tovább felsőoktatásban, 20 százaléka valamilyen felsőfokú szakképzésben vesz részt, és 10 százalék folytatja életét a munka világában, általában külföldön. Az érettségizettekkel szinte napi kapcsolatban állunk, és általában meg szoktuk kérdezni azokat, akik idegen országban laknak, hogy helyesen döntöttek-e. Az egyik volt tanítványunk, aki most Londonban él, azt válaszolta, hogy természetesen nagyon nehéz volt a beilleszkedés, de mégsem bánja, hogy

A Dávid-csillag
egyik ágáról
lelógott
egy macis
gyereksál.

így döntött, mert ott reggel, amikor munkába indul és felszáll a buszra, akkor az emberek rámosolyognak. Ez talán egy „lányos” vélemény, de általános szülői visszajelzés, hogy iskolánk többek között éppen azért népszerű, mert itt erős a nyelvoktatás, és a diákok nagy része gondolkodik azon, hogy érettségi után más országban folytatja a pályafutását, hangsúlyozom, nemcsak anyagi okokból.

– *Vannak az iskolán belül konfliktusok?*

– Nézze, egy épületben, ahol 450 egyéniség él együtt, mindig akadnak konfliktusok. Az egyik gyerek viszont például azt mondta, hogy azért szeret ebbe az iskolába járni – és az a tény, hogy valaki 17 évesen egyáltalán szeret iskolába járni, már jó hír –, mert itt senki nincs egyedül. Ha végigmegyünk a folyosón, ön nem fog olyan gyereket látni, aki egyedül kuporog egy sarokban. Itt nem marad magára a problémáival senki sem.

Közvetlenebb a kapcsolat tanár és diák között

– *Milyen problémákra gondol? A magyarországi iskolákra nyomasztóan nehezedik az alkohol, a drog, az internetes zaklatás, az ifjúsági elmagányosodás kérdése. Önöknél is megjelennek ezek a gondok?*

– A mi gyerekeink is ebben az országban élnek, de lényegesen védettebb környezetből érkeznek. Szakértő mesterpedagógusként járom az országot, más kollégák minősítését végzem, és azt tapasztalom, hogy a mi tanulóink kevésbé vannak kitéve drog- és alkoholproblémáknak. Ennek egyik oka az, hogy nálunk az átlagosnál közvetlenebb a kapcsolat tanár és diák között. Nagy segítséget kapunk az életviteli anomáliáknak a leküzdésében a rabbiktól. Én kifejezetten küldetésemnek tartom, hogy minél több rabbit hozzak minél közelebb az iskolához. Abban, hogy sikerül pedagógiai eredményeket elérnünk, óriási szerepük van az iskolát támogató rabbiknak.

– *Ez ugyan elvileg egy neológ iskola, de említette, hogy nemcsak vallásos diákok járnak ide. Mennyire érzi az iskolát szekularizáltnak és mennyire egyházinak?*

– A Scheiber Iskola fő feladata csakugyan az, hogy minden Magyarországon élő zsidó gyerek számára tanulási lehetőséget nyújtson, származzon az a diák akár szigorúan vallásos, akár szekularizált gondolkodású családból, de itt mi elsősorban a vallásukat vállaló diákokat támogatjuk. Kóser menzánk és a büfénk, a kirándulásokra kóser élelmet viszünk magunkkal. A tizedik osztály után minden diák számára biztosítunk egy tíznapos izraeli utat, a gyerekeknek csak a repülőjegy árát kell fizetni. Most már arra is van lehetőségünk, hogy miután lezárult az Élet Menetének az auschwitzi része, a gyerekek elutazzanak Izraelbe, és ugyanannyi kilométert tegyenek meg a jeruzsálemi városházától a Siratófalig, mint

amennyi Auschwitz és Birkenau között van. Sajnos, testvériskolai kapcsolatunk nincsen, aminek talán a neológ jelleg is oka, hiszen Izraelben sokan nem tudják értelmezni a neológiát, de inkább talán az, hogy nem vagyunk eléggé egzotikusan kelet-európaiak, és nem vagyunk gazdag nyugat-európaiak sem.

Nem leszűkítően értelmezzük a zsidóság fogalmát

– *Ha az iskola teljes tevékenységét nézzük, tehát nemcsak a konkrét órai oktató munkát, hanem például a szabadidős tevékenységet is, önök milyen lehetőséget kínálnak ahhoz, hogy az identitását valaki meg tudja élni anélkül, hogy vallási tevékenységben részt kellene vennie? Szerintem a mai magyar zsidó gyerekek többsége olyan családban él, amelyiknek van egy mély, belső zsidó tudata, de nem gyakorolják mindennap a vallást. Ők hogyan tudnak integrálódni az önök iskolájába?*

– Ami a szabadidős tevékenységet illeti, a sarvasi táborban a mádrichok nagy része a scheiberes és lauderer diákok közül kerül ki. A MAZS Alapítvány táborának általában mi adunk helyszínt. Az egyik kollégánk is szervez táborokat, amelyben legalább két napot a szülők is jelen vannak. Mi nem leszűkítően értelmezzük a zsidóság fogalmát, ennek az iskolának a kapuja minden zsidó gyerek előtt nyitva áll. Viszont ebből következik: nekünk meg kell adnunk a gyerekeknek mindent, amit a zsidóság meg tud adni, vallás, hagyomány, kultúra terén egyaránt. Ebből egy réteg a már említett kóseresség, ilyen réteg például a zsidóság-ismeret, számomra különösen fontos, hogy héber nyelvet és judaisztikát tanuljunk. A legfontosabb feladatunk azonban az, hogy élményeket adjunk. Hogy a gyerekek megtapasztalják azt, hogy mi az, amitől érdemes a zsidó vallást megtartani. Mert haj-

A zsidó iskolákba nem az OKÉV-mérések eredményei miatt íratják be a szülők a gyerekeiket.

lamosak vagyunk a zsidóságra, mint egy tudományágra tekinteni. Tanulunk róla, mindenféle ismereteket szerzünk, de gyakran megfélelkezünk arról, a zsidóság vallást és életmódot is jelent. Megint csak azt tudom mondani, az iskolát segítő rabbiknak óriási a szerepük abban, hogy a gyerekek szeressenek zsidók lenni. Amikor tartunk az aulában egy „tanszédert”, és zeng a terem az énektől és a boldog zsvajtól, ahogy csipegetik a kemény-

tojást a tálról és beszélgetnek a Haggadáról, akkor azt látom, hogy ez az élmény megerősíti őket. Purimkor eljárszunk Eszter és Mordecháj történetét, megilla-olvasást tartunk, megünnepeljük a Hanukkát is, valamennyi ünnepet megüljük. A szervezésbe bevonjuk a diákönkormányzatot, mert nem nélkülük, hanem velük együtt akarjuk az iskolát működtetni.

Szunyogh Szabolcs

„AZ ALACSONY LÉTSZÁM KIVÁLÓ PEDAGÓGIAI LEHETŐSÉG”

Wesselényi utcai Bölcsőde, Óvoda, Általános Iskola,
Gimnázium és Szakközépiskola

A Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség iskolájának hivatalos neve szinte kimondhatatlan, de ezt persze nem az iskola választotta, hanem jogszabály írja elő. A köznyelvben mindenki „a Wessi”-nek hívja az intézményt.

A hosszú nevű intézmény meglepően kis létszámú. A bölcsődében 12, a családi bölcsődében 6 gyereket tudnak fogadni. Az óvodába, az alsó valamint a felső tagozatra és a gimnáziumba is körülbelül tizenkét-tizenkét gyerek jár, tehát ebben a nagy épületben összesen mintegy 50-60 gyerek tanul. Jelentkező volna, de a jogszabályi lehetőségnek megfelelően a fenntartó a halachikus származást felvételi követelményként fogalmazza meg, ez korlátozza a tanulók létszámát.

Az 1896-ban megnyitott, Freund Vilmos által terve-

zett házban eredetileg a Pesti Izraelita Hitközség fiú polgári iskolája működött. Nincs lift, a belvárosi elhelyezés miatt zsúfolt a külső a környezet, nagy a belmagasság, viszont a falak barátságosan dekoráltak, a gyerekek által készített rajzok, tablók, ünnepi meghívók díszítik. Az igazgatónő, Runda Margit 2014 óta vezeti az intézményt.

– *Összesen nincs száz gyerek ebben a hatalmas épületben. Ez a fajlagos költségeket nem növeli meg?*

– Dehogynem. A fenntartási költségek nagyok, de minden osztálynak külön terem kell, még ha kis létszámú is, ezért az egész épületet használjuk. A tanárokkal kapcsolatban a kis létszám inkább azt okozza, hogy folyamatosan törekednünk kell a szakszerűsége. Nagy erőfeszítés kellett például ahhoz, de sikerült megszervezni, hogy minden tárgyat szakos tanár tanítson. A kinevezéssel foglalkoztatott pedagógusok száma 22, és van né-

hány óraadó kollégánk is, ezért elmondhatom, az oktatás-nevelés színvonalát sikerült garantálni. A normatíva a költségeknek csak a töredékét fedezi, de a fenntartó úgy döntött, hogy indít nagyon alacsony létszámmal is osztályokat, éppen a színvonal érdekében.

Egyfős gimnáziumi osztály

– *Mennyi a legalacsonyabb osztálylétszám?*
 – Van egy egyfős gimnáziumi osztályunk.
 – *Erről nem önök tehetnek, a helyzet nyilván annak a következménye, hogy a holokauszot során a valamikor nagy létszámú magyarországi ortodox zsidó közösség döntő többségét meggyilkolták. Viszont ez a helyzet nem okoz nevelési problémákat? Például nincs szüksége annak az egy gyereknek egy osztályközösségre?*

– Van iskolai közösségünk. Ezt a mi generációnk nehezen tudja elképzelni, mert mi a fiatalkorunkban olyan tanulócsoporthoz szocializálódtunk, amelyekben harminc-harmincöt gyerek volt. De az életre készít fel ez a létszám? Önnek az élete során gyakran kellett harminc emberrel egyszerre együtt dolgoznia?

– *Valóban, ritka az a munkahely ahol 35-40 ember dolgozik egy munkacsoportban. De a két-három fős osztálylétszám mégis alacsonynak tűnik.*

– Igen, alacsony. De nálunk, amint kicsengettek, az egész iskola együtt van, kicsik és nagyok együtt pingpongoznak, együtt hallgatnak zenét, tehát nálunk nem osztály-, hanem iskolaszinten jön létre a közösség. Ez a szituáció a diák számára persze azt eredményezi, hogy nem tud bebújni az előtte ülő háta mögé, viszont mivel gyakorlatilag magántanulónként végzi az osztályt, sokkal intenzívebb képzést kap. A pedagógus alaposabban megismeri a tanulókat és mély, erős emberi kapcsolat alakul ki közöttük.

– *Ez az intenzívebb pedagógiai ráhatás miként kamatozik a tanulmányi, továbbtanulási statisztikákban?*

– Statisztikákról a mi létszámadataink mellett nem lehet beszélni, mert két fő nem ad statisztikai adatot. Mivel mi ugyanazt a tantervet tanítjuk, amit az állami iskolák, csak mi ezt kiegészítjük vallásismerettel és a héber nyelvvel, mint tantárggyal, ezért a kompetenciaméréseket el lehet végezni nálunk is, de az értékelések és a visszajelzések esetünkben teljesen személyre szabottak. Ez előny, mert nem tendenciákat kell vizsgálnunk, hanem azt tudjuk mondani, hogy konkrétan Noah-nak erre vagy arra a fejlesztésre van szüksége. Abban az esetben, amikor mégis lehet valamilyen statisztikát összeállítani, akkor a budapesti és az országos átlag felső részében találjuk magunkat. Én korábban a Fazekas Gimnáziumban tanítottam, és azt tapasztaltam, hogy van gyerek, akit doppingol a versenyhelyzet, mások viszont a verseny-stressz hatása alatt rosszabbul teljesítenek. Nekünk lehetőségünk van mindkét tanuló-

típus számára a lehető legkedvezőbb feltételeket létrehozni.

– *Hol tanulnak tovább a gyerekek?*

– Tavaly nem volt érettségiző osztályunk, tavalyelőtt hárman érettségiztek, közülük ketten Izraelben járnak egyetemre, a harmadik pedig itthon maradt és szakmát tanul.

– *Ön, mint az iskola igazgatója, mennyire elégedett a diákok teljesítményével?*

– Én nagyon büszke vagyok rájuk, szerintem remek eredményt érnek el.

– *Tanulnak a héberen kívül más nyelvet is?*

– Igen, angolt és van egy évfolyamunk, ahol orosz is tanulnak.

– *Milyen érzés háromfős osztályt tanítani? Nyilván ön sem szokott hozzá ehhez a Fazekasban.*

– Nagy kihívás. Hogy hasonlítsam össze: sárgább-e a villamos vagy hosszabb? Azt mondhatom, hogy a hozánk érkezett tanár kollégák az első három hónapban levegőt se kapnak, annyira új nekik ez a helyzet, viszont később rájönnek, ez egyszerű lehetőség arra, hogy a tanár hatékony eszköztárat alakítson ki. Azt gondolom, a tanítás arról szól, hogy a diákkal együttműködve meg kell tanítanunk őt tanulni, információt feldolgozni. Mi nem másoljuk le a mások által használt reformpedagógiai módszereket, nem vagyunk Waldorf- vagy Dalton-iskola, hanem ha egyszer lehetőségünk van az alacsony osztálylétszámok miatt valóban személyre szabott nevelést kibontakoztatni, akkor nem tisztán waldorfos vagy daltonos módszert kívánunk alkalmazni egy-egy osztályban, hanem olyan pedagógiát folytatunk, amelyik annak a konkrét tanulónak a legjobb. Elkezdtük keresni a modernizáció lehetőségeit, és a Dalton-módszer felé tájékozódunk. Ez otthoni háttér munkát igényel, az órán

Milyen érzés háromfős osztályt tanítani?

viszont a pedagógus szerepe gyakran arra korlátozódik, hogy felügyelje, irányítsa a diák munkáját. Ez a módszer azért jó, mert megtanítja a gyerekeket úgy dolgozni, hogy saját maguk munkáját ellenőrizték is. Teamekben, csoportban dolgoztatja a diákokat, és kifejezetten motivál. Személyre szabott a feladatrendszer, de gondosan megtervezett és irányított. Nem minden óra szerveződik e szerint a módszer szerint, sőt a pedagógusoktól is csak azt várjuk el, hogy félévente néhány ilyen órát tartsanak, de azt szeretnénk, ha azokat a reformpedagógiai elemeket, amelyeket hasznosnak találtak, beépítenék a mindennapi oktató tevékenységükbe.

– *A pedagógusok körében is követelmény a halachikus előírás?*

– Nem követelmény.

A vallásoktatást a fenntartó biztosítja

– *Tehát a diákok között nem, de a tanárok között lehet olyan ember, aki történetesen halachikusan nem zsidó?*

– Igen. A vallásoktatók esetében természetesen más a helyzet, de őket a fenntartó biztosítja a számunkra.

– *A közösségi életet mennyire szervezi a vallási szemlélet?*

– Nagyon mélyen, hiszen pont erről szól az iskola. Nagyon sok rendezvényt szervezünk. Minden zsidó ünnepet megtartunk. A szülőket sajnos nehezen tudjuk bevonni. Amikor mi az iskolai ünnepségeket rendezzük, a szülők akkor dolgoznak, viszont egy-egy hanukkai délutánon 250-300 ember is részt vesz. A Purim nálunk egész napos ünnep. Dél előtt a Kazinczy utcai zsinagógában vagyunk, utána a Hanna étteremben meghívunk bennünket egy palacsintára, az iskolában pedig különböző játékos programok várják a gyerekeket, jelmezverseny, stb., és erre már el tud jönni néhány szülő is.

– *Izraeli utazást szerveznek?*

– A mi anyagi lehetőségeink nagyon szűkösek, erre nincs módunk, viszont alakulóban van egy izraeli ortodox iskolával a testvérkapcsolat. Nem vagyunk elutasí-

tóak és szkeptikusak Izraellel szemben, sőt, együttműködésre törekszünk. A nagykövetség rendezvényein rendszeresen részt veszünk, de nekünk most az az elsődleges feladatunk, hogy iskolaként építkezzünk. Hogy elérjük például azt, hogy a potenciális szülők be tudjanak jönni az iskolába, meg tudják nézni, hogy milyen munkát végeznek a kollégáink.

– *Szorongva nézi a jövőt vagy bizakodóan?*

– Ha szorongva nézném, maradtam volna a Fazekasban. Ami a gazdasági jövőképet illeti, arra nekem minimális rálátásom van, az anyagi feladatokkal a fenntartó foglalkozik. Abban biztos vagyok, hogy pedagógusunk mindig lesz, és nagyon remélem, hogy a tanulólétszám is emelkedni fog.

Az egyik neológ rabbinak is hozzánk jár a fia

– *A neológiával milyen a kapcsolatuk?*

– Vannak gyerekeink, akik a neológ templomokba járnak. A neológ betérést is elfogadjuk. Az egyik vezető neológ rabbinak is hozzánk jár a fia. Vannak olyan diákjaink is, akik halachikusan ugyan zsidók, de a legkevésbé sem vallásosak. Őket éppen azért írták be hozzánk a szüleik, mert szeretnék, ha azt, amit ők nem tudnak ott-hon megadni nekik a zsidósággal kapcsolatban, azt a gyerekeik tőlünk megkapnák. És nyilván sokan azért keresnek meg bennünket, mert arra gondolnak, hogy az alacsonyabb létszámok, a stresszmentes környezet a gyerek számára kiváló lehetőséget nyújt. A mi iskolánkban tavaly például egyetlen fegyelmi eljárás sem volt.

– *Ha öt év múlva beszélgetnénk, miről szeretne, mint sikerről beszámolni?*

– Szeretném, ha legalább megkétszereződne a létszám, de főleg azt szeretném, hogy olyan tanárokkal együtt dolgozva, akik hajlandók nagy erőt befektetni a minőségi oktatásba – és erre megvan minden esélyünk, mert fiatal és idősebb kollégák erre bizonyítottan fogékonyak, nyitottak –, a mostanihoz hasonló, jó hangulatú iskolát tudnánk működtetni, olyat, amiben élet van.

Szunyogh Szabolcs

A stresszmentes környezet a gyerek számára kiváló lehetőséget nyújt.

Minden kedves Olvasónknak jó és édes évre való beíratást és bepecsételtetést kívánunk!

שנה טובה ומתוקה!

MODERNIZÁCIÓ ÉS HAGYOMÁNY

Maimonidész Magyar–Angol Kéttannyelvű Gimnázium

Az intézmény 2017 szeptemberétől működik Magyarországon. Az *Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség* (EMIH) alapította.

Az iskolának otthont adó épület Óbudán, szép környezetben, nem messze az amfiteátrum romjaitól, a Timár u. 16. szám alatt található. Egyelőre csak a tervekről beszélgethetünk, a sikerességre, népszerűsége, eredményessége vonatkozó kérdéseket még nem lehet föltenni, amint azt sem, hogy vajon egy alapvetően neológ budapesti környezetben milyen elfogadottságra számíthat egy chabad-lubavicsi szellemben működő oktatási intézmény.¹

A Maimonidész Gimnázium 1+4 osztályos, tehát egy előkészítő évvel kezdődik, amelynek során a diákok angol nyelvből eljutnak odáig, hogy egyes tantárgyakat, vagy tantárgy-részeket képesek legyenek angolul tanulni. Matematikából, magyarból, informatikából szinten tartó, ráhangoló, felfedeztető munka zajlik ez alatt az egy év alatt. Nem lesznek negyvenfős osztályok, kis létszámú tanulócsoportokban gondolkodnak, éppen a színvonalas személyiségfejlesztő pedagógia érdekében. Felmenő rendszerben indul az iskola, most, 2017 őszén az előkészítő év kezdődik.

Az egyik napilapnak adott interjúbán Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija a Maimonidész Gimnázium jellegével kapcsolatban azt mondta, hogy fontosnak tartják, hogy a zsidóság kilépjen abból a „gettó-logikából”, amelyen belül kizárólag a saját ügyeire összpontosított, és helyette – értékteremtési szándékkal – olyan társadalmi felelősséget vállaljon, amelyet korábban, legalábbis az elmúlt 75 évben, biztosan eszébe nem jutott közösségi szinten megtenni. Az Egyesült Államokban nem egy olyan felsőoktatási intézmény található, amelynek erős zsidó szellemi háttere van. „Ezekben semmilyen vallási elvárás sincsen, éppen úgy, ahogyan a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen sem kell a diákoknak katolikusnak lenniük. Viszont azt a háttértudást, azt a nemzetközi kapcsolati hálót, azt a beágyazottságot, amellyel amúgy a

zsidó közösség New Yorkban és világszerte rendelkezik, az ott dolgozó előadók és a hallgatók is tudják kamatoztatni. Mi is valami ilyesemben gondolkodunk.”

Hogy konkrétan miben gondolkodnak, arról a gimnázium három pedagógusát, *dr. Majoros Mária* matematikatanárt (ő a matematikán kívül még orosz nyelv és irodalom, valamint általános és alkalmazott nyelvészet szakos pedagógus, aki tanuláspszichológiából doktorált), *Forrás-Biró Aletta* iskolapszichológust, olasz-szakos tanárt, valamint holokauszt-kutatással foglalkozó szakembert, és *Vida Nárcisz* magyar nyelv és irodalom tanárt kérdeztük. Mindhárman arról beszéltek, hogy a Maimonidész Gimnázium innovatív pedagógiai kultúrát valósít majd meg, a lexikális tudás átadása mellett a képességfejlesztésre, a diákok személyiségének kibontakoztatására törekszik – a nemzetközi oktatási és nevelési eredményekre támaszkodva.

„Az EU-ban az első kompetenciamérések óta eltelt húsz év, ezalatt teljesen átalakították az oktatásügyet. Náunk 70 éve nem történt szinte semmi. A résztvevők száma alapján a magyar oktatás tekinthető ugyan demokratikusnak, de a tudás átadásának módja szerint nem,

Kis létszámú tanulócsoportokban gondolkodnak.

mert a módszereink csak egy szűk értelmiségi réteg gyerekeit érik el” – mondta Majoros Mária. – „A magyar oktatási rendszer a tananyag „letanítására” koncentrál, nem figyel arra, hogy ki az a gyerek, aki a padban ül. 1977-ben megkezdődött egy reform, aminek az lett volna a lényege, hogy a *gondolkodásfejlesztésre* építünk, és egy fejlettebb gondolkodású diákot már a kornak megfelelő bővebb műveltséganyaggal kínálhatunk meg. A gondolkodásfejlesztés azonban a mai napig még definiálva sincs, tehát az ingoványra felhúztunk egy felhőkarcolat, és csodálkozunk, hogy állandóan össze akar dőlni az épület. 1977 óta drámai mértékben növekedett a tananyag, de nem vettük figyelembe, hogy a pedagógiai módszerek nem képesek több gyerekhez eljuttatni a tudást, kifejleszteni a képességeket. A tanterv túlsúlyos, az alapok kidolgozatlanok. Mi ezen változtatni akarunk.”

Forrás-Biró Aletta arról beszélt, hogy a mai hazai nevelési gyakorlatban mind a tananyag elrendezése, mind pedig az alkalmazott eljárások csak kevésbé illeszkednek a diákok fejlődés-lélektani sajátosságaihoz és a XXI. század kihívásaihoz. „Mi nem azt akarjuk, hogy a gyerek igazodjon az iskolához, hanem fordítva. A Maimonidész Gimnázium saját tantervet készített. Két szempont szerint dolgoztuk át az egyes tárgyakra vonatkozó tantervi összefoglalókat: egyrészt, hogy melyek azok a tudáselemek, amelyekre a sikeres érettségi és továbbtanulás szempontjából szükségük lesz a tanulóknak, másrészt azon gondolkodtunk, hogy mit hogyan érdemes tanítani, figyelembe véve a diákok életkori sajátosságait, tanulási céljait és az elérendő tanulmányi eredményeket.”

Vida Nárcisz a *személyes megközelítés* fontosságáról szólt. Mint a Zachor Alapítvány munkatársa, részt vett több olyan oktatási projektben, amelyek a holokauszt történetét ismertették, és az a véleménye, hogy a holokausztról való tanításnál kiemelten fontos a személyességre való törekvés. Hasonló a véleménye az irodalomtanítással kapcsolatban is. „Az irodalomórán is emberi sorokról, élethelyzetekről, dilemmákról próbálunk beszélni, be akarjuk mutatni, hogy az irodalmi szövegek mögött élethelyzetek vannak, és ezekkel szeretnénk foglalkozni. Én a befogadó-központúságot, a problémaközpontúságot emelem ki, az irodalmi mű ugyanis nem önmagába zárt világ. Célunk, hogy a diákok aktív befogadóként működjenek az irodalomórán és teremtsék meg saját értelmezési kereteiket. Gyerekközpontú szemléletet akarunk megvalósítani, olyan iskolát szeretnénk, ahol a diákok aktívan részt vesznek a tanulási folyamatban, hogy érezzék, ők is felelősek a saját tanulási folyamatukért. Ezt úgy tudjuk elérni, hogy kapcsolódási pontokat teremtünk a tanítandó-tanulandó tananyag és a gyerek élete között. Meg kell keresni azt a munkaformát, módszert vagy eszközt, amivel a diákok közel érezhetik magukhoz azt a témát, problémát, dilemmát, amiről az irodalmi mű szól.”

Arra a kérdésre, hogy mire alapozható az iskola sikere, a Maimonidész Gimnázium pedagógusai válaszként a *szabadságot, motivációt, személyességet, élményszerű oktatást és a pedagógusi felkészültséget* említették. „Ez a negyedik iskola, aminek az alapításában részt veszek – mondta Majoros Mária. – Nemcsak magyarországi tanterv szerint működő oktatási intézmény, hanem egy brit iskolában is dolgoztam a közelmúltban, „Director of Mathematics” beosztásban. Az a tapasztalatom, hogy minden olyan iskola, ami vállalja önmagával kapcsolatban a 'gyerekközpontú', vagy 'gyerekbárát' jelzőt, csak akkor lehet sikeres, ha ott olyan pedagógusok dolgoznak, akik mind szakmai háttérüket, mind a pedagógiai-pszichológiai módszereiket tekintve magas felkészültségűek, és olyan döntéseket hoznak, amelyeket a gyerek és a szülő is elfogad. Huszonkét évig tanítottam a Lauderben, és soha nem fordult elő megoldhatatlan konfliktus köztem és a gyerek vagy szülő között, mert az az elvem, a gyereket nem lehet a gyerek nélkül tanítani. Együttműködésre van szükség, de ennek a tanár szakmai tekintélye, felkészültsége és embersége az alapja.”

„A Maimonidészben dolgozó tanárok konstruktivista pedagógiai megközelítésben dolgoznak – mondta Forrás-Biró Aletta. – Támogatjuk az egyéni tanulási utakat. A Maimonidészben alkalmazkodunk a mindenkori diákcsoport-hoz, ennek megfelelően szükség esetén átalakítjuk magát a tananyagot is. Az iskolának feladata, hogy miközben tanulnak a gyerekek, érezzék, hogy ez egy *örömteli* tevékenység. A személyiségfejlesztés nem egy kiemelt ponton történik, hanem ez átfogja az egész munkát.”

Az iskola zsidó jellegével kapcsolatban a pedagógusok elmondták, természetesen tanulnak majd a diákok héberül és alapos vallásismereti műveltséget szereznek, de a Maimonidész Gimnáziumban a zsidóság lényegét ennél szélesebb körben határozzák meg. A zsidó szellemiség fogalmába beletartozónak tartják a tudás iránti nyitottságot, az önálló véleményalkotás képességét, az emberi szolidaritást és a megbízhatóságot. „A zsidóság a Könyv népe – mondta Forrás-Biró Aletta. – Egy zsidó iskola diákjait és pedagógusait ezért is különleges erős kapcsolódás fűzi a tanuláshoz. Mi, igazodva a zsidóság több ezer éves hagyományaihoz, a legmodernebb neveléstudományi elképzeléseket próbáljuk összehangolni a zsidóság ősi nevelésképével.”

(A *Maimonidész Gimnáziumról* szóló beszélgetés a *Klubrádió március 20-i, Tűréshatár* című műsorában elhangzottakra épül.)

Szunyogh Szabolcs

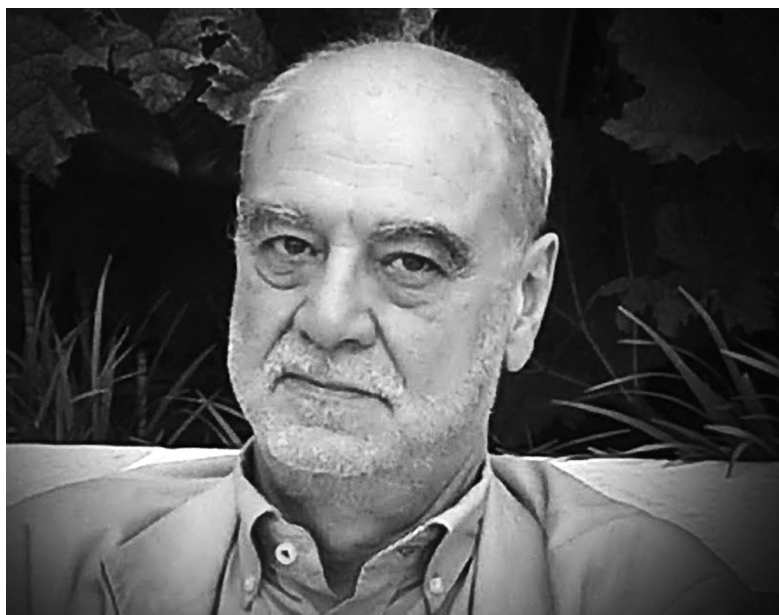
¹ Az EMIH felügyelete alatt működik több mint tíz éve a *Bét Menáchem Héber-Magyar Kéttannyelvű Általános Iskola, Óvoda, Bölcsőde* is. Szilánk Zsuzsa operatív igazgató tájékoztatása szerint az iskolában átlag 8-16 diák tanul az 1-6 évfolyamokon és 3-3 diák a 7-8 évfolyamon. (A szerk.)

A lexikális tudás átadása mellett a képességfejlesztésre, a diákok személyiségének kibontakoztatására törekszik.

A KOMMUNISTA DIKTATÚRA ÉS A „ZSIDÓKÉRDÉS”

Kovács András új kötete

Kovács András *Communism's Jewish Question* című angol nyelvű kötete a nyáron jelent meg a De Gruyter nemzetközi kiadónál. A könyv elsősorban az 1956 utáni magyar kommunista rendszer zsidó-politikáját mutatja be a pártállami archívumokban felhalmozott dokumentumok alapján, melyek öt nagy téma köré szerveződnek: az Izraellel kapcsolatos politika, az Eichmann-ügy, a hatnapos háború, a nemzetközi zsidó szervezetekhez való viszony és a zsidó intézményeket és közösséget sújtó pártállami represszió. Az egész kötetet és minden témakört elemző tanulmány vezet be. A tervek szerint 2018-ban magyarul is megjelenő könyvről kérdezte Szántó T. Gábor a CEU – Közép-európai Egyetem professzorát, az egyetem Zsidó Tudományok Programja vezetőjét.

A „zsidókérdés” nem szűnt meg a vészkor-szakkal. Úgy tűnik, hogy a zsidók jelenléte, s elsősorban Izraelhez való viszonya kihívást jelentett a Magyar Dolgozók Pártja, majd a Magyar Szocialista Munkáspárt számára is. Mik voltak az elsődleges ütközési pontok a kommunista hatalom és a zsidó közösségek között?

A vallások, a vallásosság és az „egyházi reakció” el-

leni politika a hatalomátvételtől a rendszer bukásáig jelen volt a kommunista politikában – bár más volt a súlya és mások voltak a módszerei a sztálinizmus korszakában, mint az 1956 utáni, posztstálinista időszakban, amivel a könyv foglalkozik. Ezen a téren a zsidó hitfelekezettel kapcsolatos politika nem különbözött a többi felekezettel kapcsolatos politikától. A pártállami rendszer célja a felekezetek fölötti teljes kontroll és mindenféle potenciális ellenállási góc megsemmisítése volt. A sztálinista periódusban erre leginkább a terrort használ-

ták – üldözés, perek, börtön – később ezt a célt inkább a felekezetek teljes finansziális függésben tartása, a szervezeti politika, a felekezeti oktatás és felekezeti aktivitás szigorú ellenőrzése és titkosszolgálati megfigyelése révén valósították meg. Mindez a zsidó hitfelekezet esetében sem volt másként: a hitközség teljes egészében az állami költségvetéstől függött, minden fontos felekezeti pozícióba való kinevezéshez állami jóváhagyásra volt szükség, és a politikai rendőrség folyamatos ellenőrzése alatt állt. Ezt a korszak dokumentumai jól szemléltetik. A zsidókra azonban a többi felekezettől eltérő okokból is nehezedett nyomás. A szovjet tömb tagjaként a magyar, csehszlovák, lengyel és kelet-német rendszereknek – a könyvben róluk van szó – igazodniuk kellett a Szovjetunió közel-keleti politikájához. Ennek nemcsak külpolitikai következményei voltak, hanem a helyi zsidóságra vonatkozó következményei is, például az emigráció szabályozása, az Izraellel való kapcsolatok ellenőrzése terén, de sok más kérdésben is, egyszerűen amiatt, hogy a zsidókat folyamatosan az a gyanú övezte, hogy Izrael vagy az Egyesült Államok helyi potenciális vagy valóságos ügynökei, egyfajta ellenséges „ötödik hadoszlop” zsoldosai. A „zsidó ügyekkel” foglalkozó párt vagy belügyes dokumentumok nyelvezetében a zsidók akkor is gyanúval kezelt „másokként” jelennek meg, ha az adott szöveg nem antiszemita. A könyv egyik állítása, hogy ez a nyelvezet nagyban hozzájárult a zsidókkal kapcsolatos előítéletes sztereotípiák fennmaradásához a háború után évtizedekben, és ez nagyban magyarázza, hogy miért kelt oly gyorsan életre az antiszemita beszéd a rendszerváltás után a nyilvánosságban is.

Fogalmazhatunk úgy, hogy az antiszemitizmus első-sorban problémaként, de néha eszközként jelent meg a közép-európai kommunista pártok számára?

Ez általában véve az egész második világháború utáni korszakra igaz. A háború utáni első években a kommunista pártok – elsősorban a lengyel és a magyar – időnként próbálkoztak azzal, hogy burkolt antiszemita szövegekkel megnyerjék az antiszemitának tekintett néprétegek támogatását. Ez veszélyes játék volt, mert néhol az események kicsúsztak a párt ellenőrzése alól, pogromokba torkolltak, amelyek aztán a párt helyi zsidó káderei ellen is fordultak, mint például 1946-ban Miskolcon. De ennél is általánosabb volt a régióban az, hogy a kommunista pártok hallani sem akartak a túlélő zsidók kárpótlásáról, a jóvátételről és mindenekelőtt arról, hogy állami eszközökkel kikényszerítsék a zsidók elrabolt javainak visszaszolgáltatását, mert nem akartak „zsidóbarátként” megjelenni. Az ötvenes évek elején, a szovjet irányt követve, a régió valamennyi országában kreáltak „cionista ügyeket” – a leghíresebb a Slánsky-per Csehszlovákiában, a Merker-ügy az NDK-ban, a magyarországi „cionista szervezkedés” elleni eljárások

1952-ben, aminek során Péter Gábor, az ÁVH volt feje és neológ hitközségi vezetők is börtönbe kerültek. Ezek az ügyek leginkább a párton belüli leszámolások eszközei voltak. A könyv azonban ezekkel a már többé-kevésbé alaposan feldolgozott az ügyekkel nem foglalkozik. Az 1956-tól 1989-ig tartó korszakban, amelyet a könyv dokumentál és tárgyal, elsősorban nagy politikai válságok idején húzták elő a cionista kártyát: Lengyelországban 1967-ben, a diáktüntetések idején, Csehszlovákiában a prágai tavasz letörése után. A magyar helyzet különösen érdekes. A magyar pártvezetés, jól emlékezve az antikommunizmus és antiszemitizmus történelmi összefonódására, óvatosan bánt a nyílt zsidóellenességgel. De a dokumentumok alapján látható, hogy a hatnapos háború után teret nyertek az arabbarát külpolitikát és az Izraellel való kapcsolatok teljes felszámolását támogató erők, tisztogatás indult az apparátusban, amelyet Kádárnak a Politika Bizottságban elmondott, a párt közel-keleti politikáját elutasító, párttag zsidók eltávolítását kilátásba helyező beszéde válthatott ki, és jelentősen megnőtt a zsidó szervezetekre nehezedő titkosrendőrségi nyomás. 1969-ben és 1970-ben pereket is indítottak zsidó fiatalok ellen szervezkedés vádjával. Mindez azonban az antiszemita antikommunista érzületek felkorbácsolásától való félelem miatt Magyarországon nem a nagy nyilvánosság előtt zajlott, harsány „anticionista” kampánytól kísérve, mint Lengyelországban.

Az anticionizmus végigkíséri a Szovjetunió vezérelt közép-európai kommunista politikát, de jelentős különbségek voltak az egyes országok között. Ez összefügg adott országok nacionalizmusával, társadalmának zsidóellenességével, illetve a zsidók integráltságával, vagy inkább más okok, netán az egyes vezetők zsidókhoz, zsidósághoz való viszonya áll mögötte?

A dokumentumok alapján látszik, hogy minden országban követték az aktuális szovjet irányvonalat, de ennek konkrét módja függött az egyes országok helyi sajátosságaitól – a zsidó népesség nagyságától, a különféle antiszemitizmusok helyi hagyományától, a párt belső viszonyaitól, aktuális politikai céljaitól. Ha a szovjet vonaltól való eltérések bizonyos határokon belül maradtak, a Szovjetunió nem feltétlenül avatkozott be a belföldi „zsidópolitikába”. Lengyelországban például engedték egy szekuláris zsidó kulturális szervezet működését, máshol nem. Talán az egyes pártvezetők antiszemita vagy nem antiszemita volta is játszott valami szerepet a különbségekben, de nem lehetett a döntő tényező.

Az Eichmann pernek önálló fejezetet szenteltél. Kihívás volt az a Magyar Szocialista Munkáspárt, és a többi közép-európai kommunista vezetés számára, hogy miközben nem ismerik el az izraeli joghatósági eljárás legitimitását, mégis valamiképpen segítsék azt, illetve felhasználják saját politikai céljaikra Nyugat-Németor-

A Stasi-archívumban megtalálható az NDK-ban lévő hitközségi tagok teljes névlistája.

szággal szemben, sőt, esetleg anticionista célokra, visszavezetve akár az 1944-es mentőakciókra, melynek során a cionista mozgalom képviselői a nációkkal tárgyalásokat folytattak. A lengyel és a magyar pártvezetés végül a náciizmus bűneit vizsgáló, illetve túlélők szervezeteit használta fel (Magyarországon a NÜB-öt), hogy dokumentumokkal segítse az eljárást.

Az Eichmann-ügy azért nagyon érdekes, mert igazi esettanulmány. Egy konkrét ügy kapcsán keletkezett iratok segítségével nagyon jól bemutatható, hogy hogyan alakították ki álláspontjukat a különböző kommunista pártok, amelyeknek Eichmann elfogása után azt a nehéz helyzetet kellett kezelniük, hogy egyfelől ne tűnjenek egy fasiszta háborús bűnös védelmezőinek az izraeli igazságszolgáltatással való együttműködés megtagadása miatt, másrészt pedig ne is adják fel azt az anticionista álláspontot, miszerint nem ismerik el Izraelt a világ zsidósága képviselőjének semmilyen ügyben. Ehhez jöttek még azok a közvetlen politikai célok, amiket a kérdésben említettél. A Szovjetunió például semmiféle formában nem működött együtt az izraeliekkel, a magyarok és a lengyelek viszont az ügy kirobbanásakor puha állásponton voltak, a magyar vezetés még arra is hajlott, hogy jogi érveket keressen az izraeli joghatóság elismerésére. Ezen az álláspontjukon aztán gyorsan változtattak, miután a csehszlovák pártvezetés gyakorlatilag feljelentette őket a szovjeteknél. Másfelől Kádár már a kezdet kezdetén megmondta a Politika Bizottság ülésén: az ügyet nem szabad „zsidó ügyként” kezelni és tálni, Eichmann antifasisztákat üldözött, és punctum.

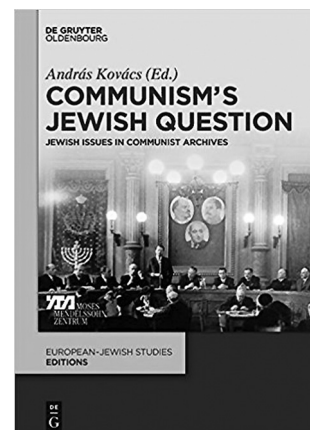
Milyen együttműködés volt a kommunista országok titkosszolgálatai között a zsidókat, illetve Izraelt érintő ügyekben?

Ez az együttműködés szoros volt, mindenekelőtt az Izraellel kapcsolatos ügyekben. A zsidó közösségeket illetően is folytak rendszeres konzultációk a szolgálatok között, mert elsősorban itt keresték az „izraeli ügynököket”. Voltak rendes évi találkozók, amelyeken valamilyen ország titkosszolgálatának az adott területért felelős képviselői vettek részt, és voltak rendszeres kétoldalú kapcsolatok is, amelyeken értesítették egymás olyan ügyekről, amelyeket fontosnak gondoltak a másik fél tudomására hozni. A szovjet szervek ügynököket is adtak át a magyaroknak, olyan szovjet állampolgárokat, akik véglegesen vagy ideiglenesen áttelepédtek, de korábban nekik dolgoztak. Ezt az együttműködést a magyar iratok alapján egyébként nehéz rekonstruálni, ugyanis ez legtöbbször a kémelhárítással foglalkozó részlegek között folyt, ezek az iratok azonban Magyarországon nem kutathatók. A berlini Stasi levéltárban azonban egy részük hozzáférhető. Ezekből úgy látszik, hogy – némi képp perverz ötletként – a keletnémet titkosszolgálat volt a felelős a „zsidó ügyekben” folyó elhárítási munka koordinálásáért.

A Stasi, a cseh és a magyar titkosszolgálatok is használtak listákat a zsidó közösségek tagjairól. Mennyire volt célpontja a magyar zsidó közösség az ügynöki megfigyeléseknek – esetleg más kommunista országokkal való összehasonlításban?

Az iratokból egyértelműen kiderül, hogy léteztek valamiféle listák az egyes országokban élő zsidókról. A Stasi-archívumban megtalálható az NDK-ban lévő hitközségi tagok teljes névlistája különféle évekből, sőt az a központi utasítás is, amely a hatnapos háború után elrendeli egy ilyen teljes lista összeállítását. A csehszlovák titkosszolgálati dokumentumok azt bizonyítják, hogy az ottani szolgálatok is teljes körű lista összeállítására törekedtek zsidó népességről – ez volt a hírhedt „Pók-akció”, amely egészen a nyolcvanas évek végéig folyt. Ők az egyszerűség kedvéért a nürnbergi törvények definícióját használták a listára való felkerülés kritériumaként. Egy lengyel lista létezéséről is tudunk a hatnapos háború utáni időszakból. A magyar eset kevésbé tiszta. Az archívumokból előkerültek ilyen listák a hetvenes évekből például a zsidó gimnázium hallgatóiról és tanáiról, egyes zsinagógai körzetek tagjairól, de ezek meglehetősen véletlenszerű választásoknak tűnnek. Nem lehetetlen, hogy a hatnapos háború után a szolgálatok koordinált döntést hoztak ilyen listák összeállításáról – az is lehet, hogy szovjet utasításra –, de a magyar szolgálatok, belátva, hogy a zsidó népesség nagysága miatt ezt lehetetlen itt végrehajtani, alibi listákkal letudták a feladatot.

Amúgy a honi zsidó hitfelekezetben – mint az összes többi vallásfelekezetben – működtek beépített ügynökök, köztük hitközségi vezetők és rabbik is. Számuk a kötet egyik dokumentuma szerint 1961 és 1978 között 4-11 fő között ingadozott. A megfigyelések és titkosszolgálati akciók legfőbb célpontjai az olyan személyek, szervezetek és tevékenységek voltak, akiket az Állami Egyházügyi Hivatal vagy más, a területért felelős pártállami szervek nem tudtak teljes kontroll alatt tartani, mint például Scheiber Sándor és az általa igazgatott Rabbiképző, illetve Borsa Mihály és az általa vezetett Központi Szociális Bizottság, a Joint hazai szárnya. Az izraeli követséggel, izraeli látogatókkal kapcsolatot tartó személyek és a különféle ifjúsági csoportok tagjai szintén állandó megfigyelés alatt álltak. A hitközségi adminisztráció meglehetősen készséges volt a pártállami kívánságok teljesítése terén, de Scheiber és Borsa rafinált manőverezésének kis sikerei a pártállami kontroll lerázásában, amiről a titkosszolgálati dokumentumok bosszankodva számolnak be, azt bizonyítják, hogy a Kádár-kor viszonyai között nem volt teljesen reménytelen valamiféle ellenállást tanúsítani, és kicsiny független tereket létrehozni.

Veszprémy László Bernát

CSENDES NUMERUS..CLAUSUS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

A zárt szám története a szabadság hazájában

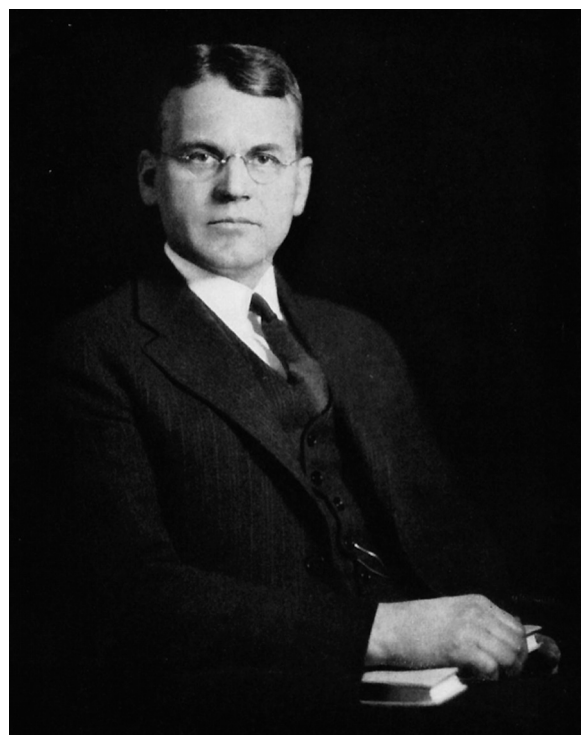
Noha a magyarországi numerus claususról nyilván már hallottak olvasóink, kevésbé ismert tény, hogy az amerikai egyetemeken is létezett a zsidók részleges kirekesztésének gyakorlata.¹ Arthur Hertzberg történész szerint az Egyesült Államokba történő 1881-es tömeges bevándorlást követően a zsidók számarányuk alatt kaphattak felsősoktatói állást 1930-ig, és a diákokkal szemben is diszkrimináció érvényesült. 1920-ban mindössze 214 zsidó orvostanhallgató volt New York államban, majd 1940-re ez a szám 108-ra csökkent. Ugyanezen időszakban – 1935 és 1946 között – a zsidó állatorvos hallgatók száma 12%-ról 2%-ra csökkent.²

Állami egyetemeken nehéz lett volna bevezetni az effajta korlátozásokat, hiszen

*a zsidókkal szembeni hivatalos
diszkrimináció alkotmányellenes
volt.*

Isaiah Bowman
földrajztudós
és külpolitikai
tanácsadó

Ennek ellenére is éltek egyes felsőoktatási intézmények a gyakorlattal, mégpedig indirekt zsidókvóták alkalmazásával. Effajta kvótákat többek között bizonyos kérdések feltevésével is lehetett alkalmazni. A Rágalmazásellenes Liga (ADL) 1949-es felmérése szerint elsősorban a nyugat-amerikai egyetemeken alkalmazták azokat a kirekesztésre is alkalmas kérdéseket a felvételük során,

melyek segíthettek „kiszűrni” a zsidó diákokat. Itt az egyetemek 44%-a alkalmazott ilyen kérdéseket, míg máshol ugyanez a szám 14% volt.³

A kérdések többek között a következők voltak (mögöttük zárójelbe téve, hogy a kérdéses nyugat-amerikai

egyetemek hány százaléka alkalmazta őket): hol született a jelentkező (77%), fotó kérése a jelentkezőtől (65%), mi a vallása (35%), anyja születési neve (31%), a jelentkező faja (race) (31%), állampolgársága (22%), nemzetisége (18%), jelentkező eredeti neve (12%), illetve lehetséges klubtagságai (12%). Érdekeség, hogy míg a feketékkel szemben alapvetően elutasítóbb déli egyetemek a vallási kérdések iránt érdektelennek tűntek, addig az északi, „liberális” egyetemek kétszer gyakrabban kérdeztek rá egyből a jelentkező vallására, vagy kértek fotót a jelentkezés mellé.⁴

A numerus clausus bevezetésével két egyetem – a John Hopkins University (JHU) és a Harvard – komolyabban is próbálkozott. A JHU esetében mindez Isaiah Bowman földrajztudós és külpolitikai tanácsadó tevékenységéhez volt köthető. Noha Bowman a Demokrata Párt híve volt és Woodrow Wilson tanácsadójaként is szolgált egy időben, emellett meggyőződéses antiszemita nézeteket táplált. Bowman olyannyira ellenezett mindent, ami „zsidó célként” volt értelmezhető, hogy egyszerre támadta a zsidók amerikai jelenlétét és a cionista mozgalmat. Ez az álláspont még a korszak antiszemitái között is kuriózum volt.⁵

A harmincas évek végén és a negyvenes évek elején nagyon kevés zsidó oktatott a JHU-n,

és egyetlen véglegesített professzor sem működött a bölcsészkaron. Korábban Bowman antiszemitizmusa miatt olyan, akkoriban híres zsidó professzoroknak kellett távozniuk az egyetemről, mint a Nobel-díjas James Franck. Más professzorokat, mint Henry Brumant azzal aláztak meg, hogy bizonyítania kellett nem zsidó származását, mielőtt felvették.

A válogatás azonban nem csak az alkalmazottakat érintette. A kérdéssel foglalkozó tanulmány történész szerzője, Jason Kalman korábban feldolgozatlan iratokat vizsgált meg az ohioi *American Jewish Archives* anyagai között. Ezek szerint 1945-ben vezették be egy új felvételi szabályozást a JHU-n, mely négy szempontot tartott szem előtt: 1. a diák képesítéseit, 2. egyetem kívüli tevékenységeit, 3. az egyetemi karok létszám-egyensúlyának megtartását és 4. az USA-n belüli földrajzi megoszlás egyensúlyát. Az utóbbi két szempontot használták a zsidó diákok elutasítására: a zsidó diákok főleg az orvosi és a mérnöki karra jelentkeztek, illetve az Egyesült Államok észak-keleti részéből érkeztek. Fontos tudni, hogy ugyanekkor azonos szempontokat alkalmaztak a Princeton és a Harvard egyetemeken is, és a szerző nem zárta ki, hogy ott is antiszemita szempontok érvényesülhettek.⁶

Érdekes szempont, hogy a Bowmant motiváló egyik legfőbb dolog a félelem volt, hogy a zsidó fiatalok nem zsidó párt keresnek maguknak az egyetemen. Ez a félelem természetesen elsősorban a zsidó fiúk esetében merült fel. Szintúgy érdekfeszítő, hogy eközben Bowman magánéletében szívélyes kapcsolatot tartott fel egyes zsidó közéleti szereplőkkel, noha ezek szinte kizárólag anticionista zsidók voltak. Bowman, mint Wilson és később F. D. Roosevelttanácsadója, aktívan igyekezett cionizmus-ellenes irányba terelni az USA politikáját. Munkáját szerencsére nem koronázta siker.⁷

A JHU antiszemita kvótája végül Bowman lemondásával és egy toleránsabb egyetemi vezetés hivatalba lépésével szűnt meg. A Rágalmazásellenes Liga (ADL) felmérést készített 1952-ben az egyetemen gyakorolt, és akkor éppen egy éve megszüntetett indirekt kvóta alkalmazásáról: e szerint a háborút követő évben a jelentkezők 75%-a (!) zsidó volt, és ebből 25-30%-ot vettek fel. Ez a szám 1950-ig 10%-ra csökkent, 1952-ben 14% volt, majd

A Johns Hopkins University

Az északi, „liberális” egyetemek kétszer gyakrabban kérdeztek rá egyből a jelentkező vallására.

a megszűnés évében 17%-ra nőtt.⁸ Amennyiben persze a jelentkezői számok helyesek, az valóban a zsidók hatalmas túlsúlyáról tanúskodik a jelentkezők között – noha ez a legkevésbé sem legitimálja a diszkriminatív intézkedést.

Melvin W. Reder közgazdász a gyakorlat felszámolását az 1950-es évekre teszi. Cikke szerint, míg korábban a legmagasabb akadémiai körökben is elfogadott volt az antiszemitizmus vagy a faji diszkrimináció, a holokauszt követően jobban odafigyeltek az effajta nézetek elfogadhatatlanként való kezelésére. Feltételezése szerint az amerikai polgárjogi mozgalom és a liberális politikusok és akadémikusok nagyobb térnyerése is hozzájárult a jelenség megszűnéséhez. Még érdekesebb azonban, hogy Reder – baloldali közgazdászként – a piaci viszonyokra is visszavezeti a változást: mivel 1945 után megnőtt a felsőoktatásra való igény Amerikában, az egyetemek között is megnőtt az igény további támogatások megszerzésére. A támogatásokhoz szükséges kutatási minőséget szigorú szakmai bizottságok állapították meg, és az igényelt gyakorlati szakértelemmel kiemelkedő arányban rendelkeztek zsidó jelentkezők... Így minden intézmény kénytelen-kelletlen felvett zsidókat”.⁹

A szabad piac nem a diszkriminációt segítette elő,

ugyanis az antiszemita egyetemi vezetőségeknek is fel kellett áldozniuk a szívükhöz közel álló fajvédelmet a verseny oltárán.

S noha manapság nem gondolunk Amerikára antiszemita országgént, nem szabad elfelejteni, hogy egykoron komoly társadalmi antiszemitizmus dúlt a tengeren túl.¹⁰ Reder is említi iménti tanulmányában, hogy még az 1950-es évek közepén is utasítottak el zsidó professzorokat a University of Michigan tanszékein.¹¹ Carl Bridenbough, a gyarmati történelem neves amerikai kutatója pedig a híres chicagói Brown Universityn tartott előadást 1962 decemberében, mely beszédében a „város-szülte”, „idegen származású” történészek akadémiai tevékenysége ellen emelte fel a szavát. Az antiszemita utalásokat mindenki értette, és kollégái levélben gratuláltak szavaihoz.¹²

Sokak szerint az amerikai antiszemitizmus ismét a kampuszokon üti fel a fejét – most azonban nem az egyetemek vezetése, hanem a diákság körében. A konzervatív Algemeiner tavalyi felmérése szerint a sokszínűségről híres amerikai Trinity College zsidó hallgatóinak 75%-a tapasztalt már antiszemitizmust egyetemén. A lap részletes, hajmeresztő történeteket közölt az amerikai egyetemeken tapasztalható antiszemitizmusról. Jelenlétben foglalkozott az antiszemitizmus kampuszokon történő térnyerésével a Rágalmazásellenes Liga is. Ironikus módon ezek a hírek nem a konzervatív egyetemekről, hanem a liberális fellegvárakból, a Columbia University és a Berkeley University tájáról érkeznek. Hasonló

negatív hangon adnak hírt újabban a baloldali és a jobboldali brit lapok is az Egyesült Királyság egyetemén tapasztalható antiszemitizmusról: szomorú, ám igaz, hogy a vádak egy része az Oxford Universityt érinti.

Ahogy Karen B. Sacks szociológus írta egy tanulmányában: „Az amerikai antiszemitizmus nem tűnt el az európai zsidóság elpusztítását követően, hanem csak láthatatlanná vált”.¹³

JEGYZETEK

- 1 Átfogó igénnyel lásd a következő munkákat: Harold Wechsler: *The Qualified Student: A History of Selective College Admission in America* (New York: John Wiley and Sons, 1977); Jerome Karabel: *The Chosen: The Hidden History of Admission and Exclusion at Harvard, Yale, and Princeton* (Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2005).
- 2 Yehuda Slutsky et al.: Numerus Clausus. In: *Encyclopaedia Judaica*, szerk. Michael Berenbaum-Fred Skolnik, XV. köt. (Macmillan, 2007), 339-343.
- 3 Ruth Weintraub: *How to secure these rights? Anti-Semitism in the United States in 1948: an Anti-Defamation League survey* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1949).
- 4 Uo.
- 5 Jason Kalman: Dark Places Around the University: The Johns Hopkins University Admissions Quota and the Jewish Community, 1945-1951, *Hebrew Union College Annual*, 81 (2010), 223-279., itt 242. skk. Kalman tanulmánya különösen érdekesítő historiográfiai szempontból: munkájának visszatérő eleme, hogy a Hopkins egyetemen alkalmazott kvóta nem a zsidóság, mint közösség, hanem a szegény zsidóság ellen irányult osztályalapon. Érvelése szerint (251. skk.) a gazdag zsidók gyerekei élvezhették az egyetem által nyújtott privilégiumokat és ellenük nem alkalmaztak diszkriminációt. Kalman tanulmánya annak a nagyobb trendnek lehet a jele, melyben az idehaza már szerencsére letudott szocialista történetírás elemeit kuriózumként vezeti be a nyugati akadémiai körökben.
- 6 Ua. 245-248.
- 7 Ua. 252-253.
- 8 Ua. 275. A szerző szerint a citált számok túlzóak lehetnek. A számokat azonban további levéltári adatok igazolják. Lásd pl. a „The Percentage of Jewish Students in the Graduating Classes of United States Medical Schools, 1933” c. felmérés anyagait, idézi: Edward C. Halperin: Frank Porter Graham, Isaac Hall Manning, and the Jewish Quota at the University of North Carolina Medical School, *The North Carolina Historical Review*, 67:4 (1990), 385-410., itt 409.
- 9 Melvin Warren Reder: The Anti-Semitism of Some Eminent Economists, *History of Political Economy*, 32:4 (2000), 833-856., itt 852-853.
- 10 Eva-Maria Ziege: Patterns within prejudice: antisemitism in the United States in the 1940s, *Patterns of Prejudice*, 46:2 (2012), 93-127., itt 120. skk.
- 11 Reder: Anti-Semitism of Some Eminent Economists, 853-854.
- 12 William Palmer: Carl Bridenbaugh, American Colonial History and Academic Antisemitism: The Paths to the ‘Great Mutation’, *American Jewish History*, 98:3 (2014), 153-174., itt 153-154.
- 13 Karen Brodtkin Sacks: How Jews Became White. In: Michael S. Kimmel, Abby L. Ferber (szerk.): *Privilege: A Reader* (Boulder: Westview Press, 2003) 123.

Még az 1950-es évek közepén is utasítottak el zsidó professzorokat a University of Michigan tanszékein.

Vágvölgyi B. András

GRÍID

(részlet)

Azt figyeljétek, hogy egymás közt zsidóul beszélnek-e – mondja Tatai szakaszvezető a rajnak. Huszonnégy éve mind a hatvankét fehér fogával vigyorgott szélesen a reá bízott állományra, a m. kir. kárpátaljai I. honvéd hegyidandár frissen alakult határvasdász zászlóalja III. szakaszára. – Hogy kiknél kell keresni az ilyeneket, azt ezen a környéken nem kell különösebben vizsgálni, ránézésre látszik a zsidó. Helyi adatközlőkben ne bízzatok, mert nem csak az van, amit a Matolcsy Matyi olyan jól megírt a *Magyarság útjában*, hogy Kárpátalja és Észak-Erdély visszatérésével kaptunk negyedmillió nemkívánt zsidót, mintha az oláhok meg a ruszinok nem lenne épp elég baj nekünk. Ezek a zsidók nem beszélnek magyarul, vagy csak rosszul, magukban torz németen jidliznek. Ezeknél aztán nem lesz nehéz megállapítani a rendezetlen állampolgárságú külföldit. Nemzetpolitikai feladatot látunk el, a Kárpát-Duna Nagyhaza teljes visszaszerzésére indított országgyarapításoknál igen fontos szempont a fajtisztasághoz közelítés. Ahogyan Kozma Miklós kormányzói biztos mondta: „a jövő héten a nem magyar állampolgár idemenekült galiciánereket, az exponált ukrán agitátorokat és a cigányokat át fogom tétetni a határon”. Na katonák, akkor ebben a szellemben! – s Tatai tekintetével végigseper az előtte díszelgő szakaszon fejmagosan, megnyugodva nézi a szemernyős Bocskai-sapkák a hegyidandár odavarrt havasi gyopárját, a határvasdászok ezüstsín vadászkiürtjét és a fajdkakastoll-bokrétát.

A látvány megnyugtató.

Tatai még tavaly nyáron, 1940 júniusában a Rongyosgárdából jelentkezett önkéntesen a hadseregbe, pesti fiú, anyai ágon színmagyar, katolikus, apai vonalon részben tolnai sváb, szintén r. kat., szülei a rosszhírű „Csikágó”-ban házmesterek, jó magyar emberek, nemzeti és faji elkötelezettségük megkérdőjelezhetetlen. Apja, az idősebb János még a Kommün alatt lett rongyosgárdista, ő a Lajtabánságban harcolt, az ágfalvi csatáról sokat mesélt ott-hon, meg arról, hogy az egység harcai nélkül nem értet-

te volna meg a Népszövetség vagy az Entente, hogy népszavazás legyen Sopronban másfél évvel a trianoni gyalázat után. Ej, ha ezt Délvidéken, Felvidéken, Erdélyben meg lehetett volna tartani, ha annak idején a Székely Hadosztály, akik közül sokan lettek idősebb János bajtársai, barátai Őrvidéken (ahogy a sógorok mondják, Deutsch-Westungarn), akik nem tették le a fegyvert Demecsernél a románok előtt, s tovább harcoltak, ha más fronton is. Raád hadnagy, Prónay Pali, Kémeri Nagy, Endresz, Francia Kiss, Héjjas Iván, de a Durics Hilmi Hussze-in vezette rongyosgárdista muzulmán bosnyák és albán önkéntesek nevei jobban ismertek voltak ifjabb János otthonában, mint az apostolokéi. Nem lett kétséges hát, hogy suhanckori fegyelmetlenségek, tessék-lássék végzett, olykor ott dolgokat eltökítő mozitakarítások, mert egy mozi is volt a házban, ahol házmesterkedtek, cselédlányok őrzítése, idegállapotba-hozása után, mikor ifjabb János megkomolyodva katonakorba lépett, akkor a Rongyosgárda vonzóbb volt, noha nem épp formálisan legalis választás, mint az ásatag Honvédség. Húszéves, mikor a rongyosokkal átszivárgott a csehszlovák határon októberben, Munkács felett, Lavkinál állomásoztak a hegyekben, gerillaakciókkal zavarták meg a csehszlovák életet, az akciók után a baráti Lengyelországba húzódtak vissza. 1939. január 6-án az ellenük vonuló csehszlovák katonai alakulatokat, noha azoknak még páncélosaik is voltak, visszaverték. Aztán már jött a bécsi döntés, Kárpátalja és a Felvidék egy része visszatért. Tatai János ment volna Finnországba, harcolni a hitszegő Szovjet ellen Mannerheim oldalán Karjalába, de úgy elhúzódtott az önkéntesek szervezése, hogy mire odaértek, a sítalpas, fehér hóruhás finnek már beretvaéles törökkel átvágták a Bolsevik Medve torkát, mire a rongyosgárdisták fél Európát megkerülve, Portugálián, Írországon, Norvégián át finn földre értek. Tatai látva az itteni feladat elenyészését, bezupált, a sorozóbizottság elismerő véleménye alapján terepen maradhatott, tisztesképzésen vett részt, az újabb bécsi döntés nyomán visszatérő Észak-Erdélybe a hegyidandárral vonult be a volt Cseh-Máramarosból a volt román Felsővisóra (Oberwischau).

Jó magyar emberek, nemzeti és faji elkötelezettségük megkérdőjelezhetetlen.

Most, 1941 még itt is hőseges augusztusában Nagybanról indultak, teherautón kaptattak Máramarossziget felé. A helyzet világos, a küldetés titkos. Szlovákiából, Lengyelországból s máshonnan zsidók tömegei menekültek Magyarországra, hogy továbbjussanak Palesztínába vagy Amerikába. Ezekkel eddig nem volt mit tenni, hiába is, mikor még a háború előtt a lengyel barátokhoz át-kényszerültek, az ottani bajtársak sem fukarkodtak rossz szavakkal zsidó polgártársaikra, a pajeszos, kaftános galiciáner csürhére. Nade most, hogy a Nagy Német Birodalom végre elszánta magát a sátáni bolsevizmus elleni küzdelemre, lett hely és tér a hitsorsosok kipaterolására. És, ha már ez szerencsésen így alakult, kicsit túl lehet menni a jogon, hiszen lehet, hogy papír szerint ezeknek a kárpátalji, máramarosi horgasorruáknak a felmenői osztrák-magyar állampolgárok voltak anno, nadehát jiddiselnék, magyarsághoz kötődésük legalábbis gyér és szórványos, ha nem épp ellenséges, csak az érdeket nézik, gombbal, cipőpertlivel üzletelnek, a matolcsysta szellem szerint honárulók: puccoljanak csak a volt szovjet területen élő fajtestvéreikhez.

Idegen-
rendészeti
intézkedés

*

– Nem visong, nem hadonász – szólít fel belépés után eréllyel Zakáll örvezető az egyes raj parancsnoka az aknasugatagi Fő utca 19-es számú zsidóházában. – Anyakönyv, bulletin, most azonnal, az egész családnak. – Zakáll keményen kongó léptekkel figyelmesen járja be a házat, a férfi harmincas lehet, a nő vagy tízzel ifjabb, a hálójukban két ágy, nyilván ott dobálja át a férfi a sábeszdekljét a nőnek esténként, hogy meg van-e a tisztaság az ölelkezéshez, mert ha a tisztátalanság napjai vannak, akkor a nő visszadobja és Jankele, mert így volt a férfi anyakönyvezve 1907-ben, szóval Jankele hoppon marad. Italmérésük van a ház utcai frontján, pult és négy asztal, pálinka, cujka, lédig borok, a falon egy Dreherplakát, de sörük most nincs. A két gyerek, egy fiú, egy lányka. Egyik vörös hajú, a másik fekete. A lányka fekete, rajta fehér zokni, fekete zártcipő, a fiú sapkában, pajesszal. Szeplős és oktondinak látszik, de most kussol. Zakáll elégedetten nyugtázza a helyzetet, várták őket, tudják, hogy igazolni, igazodni kell, a bennük bujkáló félelem sincs a vékonybajszú örvezető ellenére. Feinmann Jankele kérdésére, hogy miről is szól most ez a látogatás, Zakáll, a román bulletinokat nézdigélve csak ennyit mond:

– Idegenrendészeti intézkedés.

A férfi papírjai rendben, a hitközségi születésigazolást nem tudja Zakáll olvasni, csak a számokat. Van polgári papírja is, Feinmann magyar állampolgára Ausztria-Magyarországnak születésekor, a román bulletin szerint is születési helye Ocna uगतag, ahogy az összes gyereké is. Az asszony hitközségi anyakönyvi kivonata csak dátum

szerint értelmezhető Zakáll számára: 1918. 12. 12. Polgári kivonata nincs, a román bulletin – Rivka Feinmann née Goldblutt – szerint születési helye Tarnopol.

– Maga nem magyar állampolgár – csattan fel Zakáll, s négy embere a szobában súlyba rakja fegyverét. – Tarnopol az összeomlás után már nem Osztrák-Galícia része, hanem lengyel vagy orosz vagy machnóista vagy az isten tudja már, de az biztos, hogy nem Ausztria-Magyarország, mert az akkor, sajnálatosan, nem létezett. – Zakáll bajszát előtérbe nyomva, szalmaszökecségét, kései kamaszpattanásait palástoló katonaeeréllyel néz Feinmann Rivkára (née Goldblutt), aki aligis értette szavát, férjéhez bűjt, a közelében álló kislányt – Rivka bulletinje szerint: Hannah – is magához húzva. Nem tudja, mi van. „Idegenrendészeti intézkedés” -- mi lehet az. Jankelehez szól, jiddisül teszi, Zakáll Tanka honvédra néz, tekintetük egyetértően fonódik, Tatai szakaszvezető szép szavai fülükben csengnek.

– Magának a magyar kormány rendelete értelmében el kell hagynia az országot. Visszamehet a rokonaihoz Tarnopolba – mondja Zakáll szárazon. Jankele fordít Rivkának, a nő riadt szeme madárként vergődik, jobban szorítja magához a kislányt. A fiúk arcán fancsali félelem. – A férje maradhat, de a gyerekei nem. Ötüknek holnapután reggel indulni kell. Jankele maga dönthet úgy, hogy a feleségével és a gyerekeivel tart. Ezesetben a Magyar Királyi Honvédség térítésmentesen szállítja el teherautón, maximum húsz kiló csomaggal Körösmezőre, az Ezeréves Határhoz. Holnap reggelig kell eldönteniük. Aknasugatagot további intézkedésig nem hagyhatják el!

*

A szlatinai főtéren Tatai János szakaszvezető jól öszevitatkozik Halberstam Eizik rabbival. A rabbi, minden igényt kielégítő magyarságbárcával, Kazinczy ékes nyelven fordul Tataihoz. Jól látszik rajt, hogy a hajdani Csehszlovák Köztársaságban egyenesebb maradt, lett a derék, mint a Román Királyságban, vagy akár azt megelőzőn, a k.u.k. Magyarországon. Pedig aztán Máramaros ez is, csak a Tisza meg Trianon kettévágta, jól idelát-szik Sigethu, azaz Sziget a déli partról, s mégis két külön világ. Számolják a környékből összegyűjtött „bizonytalan állampolgárságú zsidókat”, Halberstam rabbi hiába érvel az elmúlt huszonevébeli impériumváltások zagyva bürokratikus viszonyai mellett, Tatai köti ebét karójához, csak a számokat sorolja:

– Aknasuhatag 90 fő, Hidegpatak 160 fő, Alsókalocsa 38 fő, Bárdfalva 36 fő, Borsa 160 fő, Máramarossziget 716 fő, Brusztura 134 fő, Dombó 182 fő, Felsőapsa 802 fő, Husztköz 45 fő, Keselymező 318 fő, Lonka 37 fő, Nagybocksó 392 fő, Nyágova 62 fő, Petrovabisztra 32 fő, Szentmihálykörtvélyes 27 fő, Talaborfalu 171 fő, Técső 47 fő, Tiszabogdány 7 fő, Rahó 117 fő. Az mindösszesen

3.573 fő bizonytalan állampolgárságú zsidó, akit a Német Birodalom által elfoglalt területre, a Varsói Kormányzóság fennhatósága alá telepítünk, részben családegyesítési törekvések, mindteljesen az idegenrendészeti rendelet betűje és szelleme értelmében.

Halberstam rabbi, reb Eizik csak nézi a hozzá képest harmadkorú Tatait, látja, hogy az aknaszlatinai Fő térnek nevezett kiöblösödést körülálló M. Kir. Kárpátaljai I. Honvéd Hegyidandár határvadászai és a IX. Kassai Csendőrkörület kakastollasai súlyba tett fegyverrel figyelik a jelenetet, csakúgy, mint az említett települések 3.573 lakosa.

– Szakaszzvezető úr, mi tudjuk azt jól, mi történik a Kárpáton túl a zsidókkal a németek és az ukránok által. Borzalom történik. Pogrom. Isten hosszantűrő, kegyelmes és megbocsátó, olvassuk a Bibliában, de más helyen pedig azt, hogy Isten megtorolja a bűnt. A Talmudban Sámuel bar Nachman rabbi a hosszantűrésre teszi a hangsúlyt a Taanith-ban: אֵין אֵין, reb Acha Isten türelmére figyelmeztet, de Chanina rabbi arra hív fel, hogy Isten megengedőségének határai vannak. Isten hosszantűrő ugyan, de a bűnt megtorolja. Németek kezére adni minket: bűn – mondja reb Eizik Tatainak. A kese suhanc, nem épp elmélyült filozóf vagy akárcsak köznapi szinten is mély gondolkodó, ám egyfajta közösségi eszme fanatikusa, úgy hiszi, hogy a rabbi megátkozta őt, ahogy ő tudja: ravaszul, zsidóul, s pofonvágja a nagyapja-korú szent embert.

– A Honvédséggel nem ildomos kukoricázni – mondja a rabbinak – mert aki ezt teszi, az pórul jár. Halberstam rabbi felveszi a tér porából kalapját, megtisztogatja, megadóan az egyik teherautó irányába lép.

*

Nagyot zöttyen a teherautó a Fekete-Tisza fahídján. Tatai szakaszzvezető a sofőrre néz, szinte aggódalmasan, hogy a raktérben lévő ötven zsidóból valamennyi nem e potyogott le. Mermelstein munkaszolgálatos, mert ő a gépkocsivezető, megnyugtatóan mondja Tatainak, hogy a visszapillantóból lát mindent, ura a helyzetnek. Szökni képtelenség, a ponyvát nem vágják át, még az aknaszlatinai motozásnál kiderült, hogy komolyabb szűrő-vágó eszköz nem lehet náluk, a leugrást meg nehezítik a plató szélén kifeszített szögesdrótok és a folyamatosan tartott, a gatra útviszonyok ellenére is állandó 30-40 km/h körüli sebesség. Rendes fiú a Mermelstein, gondolja Tatai, korábban megbeszélték, hogy járt a Reitmann mozi-jába, ismerte az öngyilkos Veronika cselédlányt és utódját is, aki a húga volt, Marcsi Barcsról. Följött a temetésre, aztán ottragadt takarítani, na őt is ismerte.

Kár, hogy zsidó ez is.

Körösmezőre érve a falu jegyzője ismerteti a helyzetet. Az ezeréves határ túlnanjáról lövöldözés hallik oly-

kor, történik mindenféle, Bender-bandák fosztogatnak, zsidókat vegzálják, a németekkel is vannak összetűzéseik, de antibolsevisták. Tatainak vannak erről emlékei rongyoságárdista korából, a Szics fegyveresei keményebb ellenfelek voltak, mint a csehszlovák rendőrök vagy katonák. Egyszer, egy elfogott prágai közlegény arról beszélt, hogy aztán itt nekik a parancson túl nincs semmi, de semmi ok nincs, ami idekötné őket; ez egy elmaradott vidék, görög katolikus ruszinokkal, meg a középkorias zsidókkal, jó, jó, magyarok is vannak, de ezek a zsidók, mintha a Gólem-filmből jöttek volna négyszáz év előttről. Tatai egyetértett, látta ezt a Reitmann mozi-jában, ahol néha a mozigépésznek segített pár fil-lérért, a mozigongoristának hozta-vitte a kottát, egyszer egy fontosat elveszített, meg nézhette a vetítőből a kis ablakon a filmeket. Egy cseh film volt neki kamaszkorából, ami nagyon megragadt, nem is engedte bemutatni a filmcenzúra „durva érzéki tartalom” miatt. A nő látható bolondja a testi szenzációnak, az élvezetnek, megőrül, fut, fürdik meztelen. Szerencséjére kaptak egy kópiát a tiltó végzés előtt, azt a Géza gépésszel nézték matinélleggel, titokban; tizenöt éves volt, aligis tudta palástolni gerjedelmét. Kikéredzkedett a Géza gépészről, a gangvégi budiba ment s az önfertőzés bűnébe esett. „Ekstase”, mondta a prágai közlegény, akinek Jiři volt a neve, „Gyuri” magyarul, kacsintott Tataira a prágai közlegény, még Amerikában sem engedték bemutatni. Gustav Machatý a rendező, Hedy Lamarr a színésznő. Mesés szép nő, mondta Tatai, süt róla a szenvedély. Bécsi, mondta Jiři, illetve apja lebergi, anyja pesti. Nem is tudtam, mondta Tatai ábrándos képpel. Az Anschluss miatt Amerikába mentek, csak évekkal később lett utána új filmje, az *Algír*, mondta Jiři; zsidók.

Na persze, gondolta akkor Tatai.

Valamiért itt, Ruszinszkóban mindig megérinti a női elem. Két éve, a Szics-gárdával folytatott csetepaté – senki sem sérült – után a visszavonuló ruszinok közt volt az a szőke lány, mielőtt behatoltak volna egy fenyvesbe, ő még hátrafordult és alaposan végigmért. Tűz volt a kék szemében, kezében fegyver, ahogy az enyémben is, de eszembe nem jutott volna ráemelni a lányra. Láthatólag a lánynak se' rám. Vénusz mérge, gondoltam akkor, a hevílet átka, később, ha templomban a *Summa Deus clemantiae*-t hallottam, erre a lányra gondoltam, s hogy megszabadíthatna áfiumától, a rendetlen szerelmi vágytól a kegyelmes Isten.

*

Tatai egysége Kolomeán keresztül a podóliai Kamenyecig viszi az idegenrendészeti akció keretében a bizonytalan állampolgárságú zsidókat. A címer fel volt festve a teherautók ponyvájára, a magyar konvojnak semmi bántódása nem esett, az itteni ruszinok, ruténok, huculok, uk-

Németek kezére adni minket: bűn.

ránok szövetségesként néznek rájuk, csak a zsidókat szidják, hogy *moszkali*, „moszkovita bolsevik”, meg efféléket, dobálnak is néha, ha tehetnék, megtépnék a „rakományt”. Tatai nem értette, egy részük persze a Szovjetből jött, de inkább Lengyelországból, Romániából, mi közük hát Moszkvához. Ám ráhagyta, elhessentette a gondolatot, nem érdekelte őtet ez annyira. A menetoszlop parancsnoka, Rummy százados tárgyal a német fegyverbarátokkal, Totenkopfosok, halálfejes SS-ek, Jeckelnnek hívják az Obersturmbanführerüket. Kamenyec város amúgy szép, mesebeli várkastélya van még a nagylengyel időkben, a lakosok megszenvedték a bolsevizmust, az új ukrán hadsereg, az OUN egyenruháját sokan viselik, kék-sárga, meg vörös-fekete emblémák rajtuk, Tatai nem érti, de nem is érdekli; amikor meglát valamit.

– Marmelstein, állítsd meg a kocsit azonnal – kiált fel Tatai izgatottan. Az egyik egyenruhás lányban felismeri ugyanis a két év előtti szökecskét, aki eltűnt a fenyvesben. – Vidd a zsidókat, ahová kell, nekem most dolgom van, visszafelé itt szedj fel és ne szólj rólam Rumynak – mondja Tatai, mielőtt kiugrott volna.

Ártatlan
emberek
százait
géppuskázták
halomra.

A lány megismeri. Tekintetében nincs tűz, mint a lövöldözés után, de biztatás igen. Tatai szíve később így vallott erről a Vkf. 2 vizsgálobizottsága előtt: „Említettem, korábban Szics-gárdista leány neve Polescsuk Anna, ezidő szerint huszonnégy éves. Rahói születésű, görögkatolikus vallású, ruszin nemzetiségű volt csehszlovák állampolgár. Szülei korábban a magyar álladalom polgárai. Találkozásunkat követően megbeszéltük, hogy már láttuk egymást a rongyosok és a szicsek közötti lövészváltás idején, s akkor felfigyeltünk egymásra. Mindezek után Anna Polescsuk bevitt engem egy borozó házba, egy-két pohár közepesen jóféle bort ittunk, kecskesajtot ettünk, kaláccsal erősített, almával üdített, teljesen szerelembeteggé tett. Később elvitt egy parkba szökelni, a távoli gépfegyver-ropogás sem zavart meg minket, hogy zergéhez, szarvashoz legyünk hasonlatosak, liliomok tövisek között, nekünk a dal ideje jött el, gerlebúgás, én az övé, ő az enyém. Anyja házába vitt be később, megragadott, el nem eresztett. Balzsamos délután volt. Haja, mint kecskenyáj, emlői, mint szőlőfürtök, zerge ikrei, csípeje művészi nyaklánc hullámszála, köldöke fűszeres borral töltött kerekesség medencéje, öle,

mint gránátalma metszete, illata mirha és tömjén, íze méz. Később postacímet cseréltünk, és a Marmelstein Gábor munkaszolgálatos honvéd vezette jármű este tíz körül vett fel a kamenyeci belvárosban a megbeszélt helyen. Zakáll őrzővezető ült még a sofőrülékében.”

*

– Mi volt – kérdezi Tatai a gépkocsivezetőt. Marmelstein százaszéle, keze remeg, őszinte megrendülés látszik rajta. – Na, mondd már – nógatja Tatai. Marmelstein nyakán nagyot liftezik méretes ádámcsutkája:

– Több száz embert láttunk ott vetkőzni, egy juharsor mellett haladtunk – gyakorlatilag a meztelen holttestek tömege felett hirtelen megpillantottunk egy négyzet alakú gödröt, amelynek mind a négy oldalán emberek álltak. Ártatlan emberek százait géppuskázták halomra. Sosem felejttem el, amit láttam: rémült arcokat, ellenállás nélkül saját sírjukba vonuló férfiakat, asszonyokat, gyerekeket. Rémület, felháborodás és mérhetetlen fájdalom egyszerre volt bennem – mondja Marmelstein Gábor, a Honvédség munkaszolgálatos közlegénye, teherautósofőr, majd a szinte sugárzó szakaszvezetőre pillant. – Az őrzővezető úr is lelőtt egy családot.

– Aztán hogyan Zakáll őrző – kérdezte kedélyeskedve Tatai.

– Kilépett a sorból, nem akart vetkőzni. A németek előtt sem maradhattunk szégyenben, hogy szar a magyar. Előbb a férfit, aztán a két gyereket. Akkor már a nő is zokogva levetkőzött, megnéztük, csinos darab, de lelőttem, mert már mit tegyünk vele – mondja Zakáll őrzővezető.

– Hova valósiak voltak – kérdi Tatai.

– Aknasugatagiak. A Feinmann család.

– Azokra emlékszek – mondja Tatai kicsit elgondolkodva.

– És a szakaszvezető úrnak hogyan telt a napja – kérdezi Marmelstein a beálló csendben, ne nála szakadjon meg a beszélgetés.

– Én boldog vagyok, Gábor – mondja Tatai, és ábrándosan belenéz a nyár végi napsütéses alkonyba, ahogy dőcögnek nyugatra, Mária országa felé az úttalan podóliai utakon.

Szombat az interneten

„Itt a zsinagóga” – kiabálták a horogkeresztrel vonulók (A Charlottesville-i tüntetésről) |

Barcelonai főrabbi a terrortámadás után: a zsidó közösség sorsa megpecsételődött |

Heisler András: A jobboldali és a baloldali antiszemitizmusról – A Mazsihisz elnök

Szombat-kritikája és Gadó János válasza

Cikkeink a www.szombat.org honlapon. Olvassa a *Szombatot* az interneten is!

Kép forrása:
(Youtube)

A HIÁNY HELYE

Bán Zsófiával beszélget Ayhan Gökhan

Dél-Amerikában született, magyarul ír. Az ELTE Amerikanisztika tanszékének docense, jelentős könyvek szerzője. Elég, ha csak az *Amikor még csak az állatok éltek*, vagy a legutóbb megjelent, *Turul és dínó* címüket említjük. Markáns vélemény, jól felismerhető hang. Az író, irodalomtörténész, kritikus Bán Zsófiával beszélgettünk.

Szüllőhelye Rio de Janeiro, ott is járt iskolába. A nyelvi és kulturális hatások mellett milyen jelentőséggel, mai napig tartó hozadékkal bír mindez?

Egyszerre három nyelvben felnőni kicsit olyan, mint egy egymásba nyíló, sokszobás házban lakni, amelyikben minden szoba, karneváli módon, másképp, másfajta stílusú és hangulatú bútorokkal, képekkel lenne berendezve, de mégis mindegyik otthonos. Mintha mindegyikben más-más családtag lakna. Másfajta hangulatokhoz, gondolatokhoz, érzelmekhez passzolnak, az egyikből át lehet járni a másikba, és együttesen adják az otthon érzetét, az otthon terét. A szüleimmel magyarul beszéltünk, a barátaimmal és az utcán portugálul, az iskolában angolul. Ez nekem azt adta, hogy az egyszerre létező és egyenrangú

többféleséget természetes állapotnak éltem/élem meg, azt, hogy egy másik kultúrára, nyelvre, gondolkodásmódra egyszerre külső és belső szemmel tudjak nézni. Talán ezért is szeretem annyira az esszé műfaját, ami önmagában hordozza ezt a ki-be járkálást, a nem statikus látásmódot és a próba személyességét. De azt hiszem, a prózámban is elég nyilvánvaló az a – sokszor öntudatlan – törekvés, hogy máshonnan nézzek valamire, adott esetben a magyar kultúrára és nyelvre, amit ugyanakkor mélyen a sajátomnak érzek. Ez egyfajta kihívás persze, de egyben szabadság is.

Hogyan telt a gyerekkora, milyen élményekre emlékszik szívesen? Családja milyen szerepet töltött be az életében?

A gyerekkorom nagy része egy tengerparti városban telt, aminek az érzékekre tett hatása kitörölhetetlen. A hiánya mindig ott kísért, mint valami mozdíthatatlan lera-kódás. A szagok, a hangok, a színek, a térérzékelés, a levegő milyensége akkor is mind velem vannak, hatással vannak rám, ha éppen nem gondolok rájuk. Az első lakásunk egy halpiac közelében volt, és a mai napig, ha megcsap a piacon vagy máshol a halszag, rögtön úgy érzem, mint ha megérkeztem volna.

A szüleim mindketten holokauszt-túlélők voltak, és mindketten példásan követték az erről való hallgatás mintáját. A háború után ismerkedtek és házasodtak meg, és én már gimnazista voltam, amikor egy ártatlan kérdésből kiderült számomra, hogy apámnak volt egy első felesége, aki egy koncentrációs táborban pusztult el, és akiről egyetlen fényképet sem találtam a családi fényképtárban. Az egyik korábbi esszémben éppen az ő hiányzó történetének (képének) próbáltam a nyomába eredni. A kései házasság miatt apám többnyire a barátaim nagyszüleinek a korosztályába tartozott, és anyám nem is szülhetett több gyereket. Amúgy meg örült, amikor éppen egy óceán választotta el attól a hazától, ahol vele és a családjával megtörténhetek a megtörténtek, aminek bizonyos részleteit csak most, a berlini ösztöndíjam alatt sikerült valamennyire felderíteni. Ehhez egyébként kellett a magyar Facebook talán legnagyobb sikerű vállalkozása, az *A holokauszt és a család* csoport, amelynek segítségével ennek a családi történetnek is végre a helyére került legalább néhány eleme. Az apám egyébként városszerte híres sztorizó volt, elképesztő humora és dumája volt, csak éppen a lényeges dolgokról hallgatott. Annyit azért egyszer elmondott, hogy a munkaszolgálaton Rejtőt olvasott, amit az orrát fennhordó Radnóti lefitymált.

Ezen még negyven év múlva is képes volt bosszankodni – egyébként tanulságos. A szeretetteljes légkör mellett, nálunk mindig kézzelfogható volt a hiány helye, a vaskos hallgatásra gyakorlatilag rá lehetett könyökölni. A prózám nagy része talán éppen ebből a süket csöndből táplálkozik, az írás nálam valamiféle kényszerű hangadás is. Az apránként feltáruló, konkrét tények pedig most nagyjából olyan hatással vannak rám, mint amikor a süketek először hallanak valami kütyü segítségével. Más tudni, vagy sejt-

teni, hogy a családom tagjait valahová elvitték, és más látni a nevüket és születési évszámukat, helyüket egy nagy könyvbe beírva látni. A megbizonyosodás mindig trauma, de egyben le is zár valamit. Persze a történet még így is örjítően hiányos.

Az emlékezés, mint cselekvés, Ön szerint befolyásolja az identitást, az önmeghatározást? Ha ugyan már eleve nem mondható azonosnak az emlékezés az identitással, ahogyan és amire emlékszünk.

A fentiek alapján, azt gondolom, hogy legalább annyira befolyásolja az identitást, amire nem akarunk emlékezni, amiről hallgatunk. A tagadás mindig nekifeszül valaminek, ami épp olyan erővel van jelen, mint az emlékezés; a nekifeszülés is cselekvés. Ez személyes szinten pontosan annyira érvényes, mint egy társadalomra nézve.

Tavalyi könyvheti megnyitóbeszédében Esterházy Péter az ön új, Turul és Dinó című könyvét is ajánlotta. Annak egyik, A test visszavétele című esszéjében szó esik a Saul fiáról is. A film képlátása egyedülálló, nem megszokott. Nemes Jeles László filmjének sikere új teret nyithat az emlékezésnek, az elkövetett dolgok vállalásának. A mi trauma-látásunk, holokausztképünk is megváltozott mára?

A *Saul fia*ban végig egy nagyon szoros képkívágásból, a főszereplő testközeliéből, közvetlenül a háta mögül látjuk az eseményeket, amelyek ebből a szemszögből nézve nem adják ki egy narratív totálkép élményét, ami alighanem pontosan (szó szerint) leképezi azt a felfoghatatlan káoszt és rémületet, amibe Auschwitzban az áldozatok csöppentek. A filmben ez a képkívágás egyúttal azt is jelképezi, hogy Saulnak, a főszereplőnek, nem is szabad tágasabban tekintenie a saját helyzetére, különben azonnal belepusztulna.

A túléléshez az kell, hogy, ahogy Kertész is írta a *Sors-talanságban*, mindig csak a lába elé nézzen és a következő megteendő lépésre koncentráljon. Egy társadalom pszichés túléléséhez azonban éppen az ellenkezőjére van szükség, arra, hogy az egyéni, zárt – mert kibeszéletlen – traumákból egy szélesebb képkívágáshoz, egy kritikai narratívához, és végső soron katarzishoz jussunk. A film többek között éppen azért olyan zseniális, mert a nézőkben állandóan ezt a hiányérzetet, ezt a szinte kibírhatatlan frusztrációt generálja, ami a distancia (a reflexió) és az azonosulás nehézségéből fakad. Úgy érzem, a mi traumalátásunk még pontosan azok között a keretek (képkívágások) között zajlik, amelyeket a *Saul fia* olyan érzékletesen és kibírhatatlanul felvázol.

Melegségét, zsidóságát nyíltan vállalja. Aki cigány, zsidó, meleg vagy balkezes, az egy kisebbséget képvisel. Jár-e ez előnyökkel, humánusabb, szolidárisabb, megértőbb hozzáállással, felelősségvállalással?

Az előny, ha van ilyen, abból ered, hogy nagyban hozzájárul az önzonosság érzetéhez és adott esetben növeli/növelheti a csoportidentitást. Arról nem beszélve, hogy a megértéshez és elfogadáshoz gyakran a személyes tudás, személyes ismeretség, azaz a konkrét példák vezetnek. Mi-

Túlélők
voltak...
követték
a hallgatás
mintáját.

után nincs mindenki abban a helyzetben, hogy nyíltan vállalja a másságát – amennyiben ez a másság valahol, valamikor kockázatos – a felelősségvállalás nyilván azokra hárul, akik ezt mégis megtehetik. Három évvel ezelőtt, a Melegfeszítivál megnyitóján, a beszédemben egy mozgalom-félét hirdettem meg, aminek az volt a jelszava, hogy aki teheti, adja az arcát, adja a nevét azért, hogy azok is könnyebben vállalhassák magukat, akik nincsenek ilyen helyzetben. Azóta, ha nem is olyan nagy számban, mint ideális lenne, mégis, néhány jelentős, közismert személy vállalta a melegségét, és ez nagyon fontos lépés – ha mozgalom nem is, de apró elmozdulások, helyzetváltoztatások lettek. Az új esszékötetem záró darabjához egy Nádas-idézetet használtam mottóként, így szól: „Minden kicsi helyzetváltoztatásunk remény, a fészkelődés is remény.” Ha ebben a léptékben kell gondolkodnunk, hát ebben.

„Abban a pillanatban, ha az ígéret már nemcsak a bizonyosság különálló kis szigetét képezi a bizonytalanság tengerében, azaz ha visszaélnék ezzel a képességgel, és a jövő teljes területét le akarják vele fedni, ha minden irány-

ból le akarják vele fedni, ha minden irányból be akarják biztosítani az utat: az ígéret kötelező ereje megszűnik, és az egész kezdeményezés önmagát ítéli kudarcra.” (Pályi Márk fordítása) – írja Hannah Arendt. A magyarországi (politikai) ígérek eljutottak már eddig az állapotig?

Attól tartok, nálunk a rendszerváltás első, néhány euforikus pillanata után, elég gyorsan megtörtént, amire Arendt utal. Az ígéretből mára egy üres jel lett, amit tetszőleges tartalommal, illetve értelmezéssel lehet megtölteni. Az ígéret kötelező ereje, ami esetünkben egy (valódi) demokratikus jogrend ígérete volt, megszűnt, és a kísérlet ez idő szerint kudarcba fulladt.

„Olyan lenyűgöző nyelvünk, irodalmunk, kultúránk van, hogy nagyon kellemetlen helyzetbe kell kerülnöm ahhoz, hogy elhagyjam az országot” – nyilatkozta tavaly. Ha belegondol, mi lenne az a helyzet?

Az, ha a magánéletembe, a családom életébe olyan módon akarnának a hatalom, a politika eszközeivel beleavatkozni, ami lehetetlenné tenné a helyzetünket. Csak remélni tudom, hogy ez soha nem következik be.

AZ ELBESZÉLŐ ÉS AZ ELBESZÉLÉS

Túlélők története, arcképe és környezete
Hermann Ildi tolmácsolásában.

„Kétfajta túlélőt ismertem a deportáltak vagy gettóba zártak között: olyat, aki állandóan erről beszélt, és olyat, aki sosem beszélt róla. Átmeneti esettel nem találkoztam.” Így vall a hallgatás és vallomáskényszer kettős, feszítő dilemmájáról Hermann Ildi egyik interjúalánya.

A fotóművész New Yorkban élő magyar zsidó holokauszt-túlélőket keresett fel, hogy lejegyezze élettörténetüket és megörökítse őket otthonaikban. A portréfotó-és élettörténet sorozat tíz történetbe helyezett tíz fotó a kiállítótér falain. A tárlat motivációja pedig a hiány és hiányérzet: a művész tizenhárom évvel ezelőtt elhunyt túlélő nagymamájának meg nem kérdezett története.

Imre bácsi

Pipi néni

Bandi bácsi

Ráérünk, gondolnánk. Pedig soha nem érünk rá.
Ez kínálta a művésznak az ötletet, hogy hiányzó, fel
nem tárt történeteket, immár másokét, megismerhető-
vé, ábrázolhatóvá tegyen. A saját hiány inspirálta,

hogy mások sorsának sorai között olvasson, olvassunk.
Hogy mindeközben panorámaképszerűen bontakozik
ki előttünk a New Yorkba kivándorolt zsidóság
életszemlélete, gondolkodásmódja, az már a következő
történet: a művész 2015-ben és 2017-ben heteket töltött
el itt interjúkészítéssel, hogy egyszersmind azt is tanul-
mányozza, hogyan formálódott az itteni, Magyaror-
szágról származó túlélők identitása.

Szöveg és kép, azaz fotó a memoárban, összekapcsó-
lódva és elválaszthatatlanul – látványos kísérlet.

Tíz portrét látunk, interjúalanyokat, meghitt ottho-
ni környezetben, nappalijukban ülve. Hasonlítanak
egymáshoz az enteriőrök, ahogy hasonlóak az élettör-
ténetek is. A portréalanyok tekintetének van ereje: nem
hiányzik belőlük az optimizmus. Jól szituált emberek
mesélik el az elmesélhetőt, szinte otthonosan...

Az elmesélt szövegbe illeszkedik enteriőrben meg-
örökített alakjuk, és ezeken a fotókon hangsúlyosak a
berendezési tárgyak is. Kontextus-teremtő képességük
van, akár a szövegeknek. Hiszen a holokauszt memoár-
irodalma gazdag, de mégsem

elégge. Apró, személyes történe-
tek gazdagítják, árnyalják, színe-
sítik. Memoárok, sorsok, fotók,
tárgyak egyszerre bukkannak fel
az emlékezés mélyéből, mint egy
nagykép, egy átfogó narratíva
töredékkockái. Egy szoba, beszél-
ő tárgyakkal, interjúalanyok
parttalan mesélőkedvvel: olvas-
ható, látható, tapintható, érezhe-
tő a tovább mesélhető (azaz to-
vábbadható) valóság.

Ismeretlen életek tárulnak fel,
hogy ismerőssé váljanak. Hiszen
– Somogyi Zsófia kurátor szava-
ival – „Az olyan történet, amely-
re nem kérdeztünk rá időben,
már nem elmesélhető.”

Hermann Ildi megismertet ve-
lünk néhány mesélőt, „hiányzó
történetet”, azaz arcot és életet.

Szarka Zsuzsa

Hermann Ildi: Hiányzó történetek c. kiállítása
Kurátor: Somogyi Zsófia művészettörténész
2017. július 6. – 2017. augusztus 6.
2B Galéria, 1095 Budapest, Ráday utca 47.

Keresem azokat az osztálytársaimat, holokauszt túlélőket,
akik az 1943-44-es tanévben a kapuvári polgári iskolába jártak.
Telefonszám: +36 30 829 5796

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes
előfizetési díj
1 évre **19 860 Ft**
Megrendelhető
a szerkesztőségben
(1089 Bp., Rezső tér 15.)
Telefon: 210-5149,
210-5159
Fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

AMI A CÍME.

Megjelenik **minden pénteken!**
Keresse **az újságárusoknál**
vagy **fizessen elő!**

Schiller
SZERVIZ

SCHILLER SZERVIZEK BUDAPESTEN, 5 HELYEN!

ISO 9001:2009 SZERINT TANÚSÍTVÁ

**Márkaszervizek és típustól
független szervizszolgáltatások;
több, mint 25 éves tapasztalattal!**

IV. ker., Fóti út 143.
IV. ker., Külső Váci út 20.
XIII. ker., Váci út 113.

XIV. ker., Tengerszem u. 59/A.
XV. ker., Szentmihályi út 142.

Schiller.hu

Mazsike kulturális utazás 2017 ősz

Andalúzia - a szefárd zsidóság
bölcsője, a zsidó aranykor hazája.

- Andalúzia ismert és kevésbé ismert látnivalói
- Córdoba, Sevilla, Granada
- Maimonidesz és a zsidó aranykor kulturális öröksége

Az utazásról:

- időpont: 2017.10.24-28.
- utazás repülőgéppel, a helyszínen busszal
- magyar nyelvű idegenvezető
- a részvételi díj tartalmazza: repülőjegy, szállás két ágyas elhelyezéssel reggelivel és meleg vacsorával, magyar nyelvű idegenvezetés, belépők, biztosítás

Részvételi díj:

Mazsike-kártyával:

265.000,- Ft/fő

Mazsike kártya nélkül:

270.000,- Ft/fő

Az egyágyas elhelyezés felára a részvételi díjon felül fizetendő.

Részletfizetési lehetőség.

Opcionális lehetőség:
Granadai kirándulás,
kb. 25.000,- Ft/fő

Jelentkezés és további információ e-mailben:
mazsike@gmail.com.

Önkéntes munka?

Engem
boldoggá
tesz!

A JDC-MAZS Alapítvány nyolc programjában több mint 100 önkéntes dolgozik. A munka olyan változatos, mint a jelentkezők maguk. Néhány lehetséges tevékenység: közösségépítés, adminisztráció, weboldal, sajtó-tevékenység, közönségszervezés, fordítás, gyermek-programok, mentorálás, adományszelektálás, idős emberekkel való foglalkozás, és még sorolhatnánk.

A nálunk eltöltött önkéntes idő beleszámít az 50 órás középiskolai közösségi szolgálatba.

Próbálja ki magát egy lelkes, elkötelezett, sokszínű csapatban!

További információ: **Vámos Nóra, NoraVa@jdc.org, +36 20 400 6753**

jdc-mazs.hu

balinthaz.hu

szarvastabor.hu

jdc-mazs.hu

judafest.hu

jaffe.hu

mellrakellen.hu

narancs-liget.hu

mozaikhub.hu

9 770865 384003 17007

